

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra církevních dějin a patristiky

Diplomová práce

**JIHLAVŠTÍ PREMONSTRÁTI A NÁBOŽENSKÝ
A NÁRODNÍ ŽIVOT VE MĚSTĚ V 19. STOLETÍ**

Vedoucí práce: doc. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Autor práce: Ludmila Krčálová

Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky

Forma studia: Kombinovaná

Ročník: Třetí

2008

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

15. dubna 2008

Děkuji vedoucímu diplomové práce doc. Martinu Weisovi
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.
Také děkuji PhDr. Jindřichu Zdeňkovi Charouzovi
za zapůjčení literatury ke zpracování práce.

OBSAH

Úvod	7
1 Nástin dějin města Jihlavy	10
1.1 Úvod.....	10
1.2 Národnostní skladba obyvatelstva.....	10
1.3 Dějiny vzniku farnosti.....	11
1.3.1 Česká kaple v Jihlavě.....	13
1.4 Řád premonstrátů	13
1.4.1 Historie řádu v Jihlavě	14
1.4.2 Upřesnění pastorační situace v Jihlavě.....	15
1.5 Národnostní vývoj ve městě.....	16
1.5.1 Demografický vývoj	19
1.5.2 Národnostní společenský život.....	23
2 Vzdělávání v Jihlavě 19. století.....	25
2.1 Kněží a školství.....	25
2.2 Školství v Jihlavě	26
2.2.1 Čeština na gymnáziu již v r.1861	29
2.2.2 Česká Jihlava v roce 1912.....	30
2.2.3 Život českého studenta za rakousko-uherské monarchie	31
2.2.4 V období první republiky	34
3 Svatojakubská farnost po roce 1850	37
3.1 Uvedení do problematiky.....	37
3.1.1 Politické události a vznik prvních spolků.....	37
3.1.2 Jihlava za biskupa Františka Saleského Bauera	39
3.1.3 České pastorační aktivity	40
3.1.4 Výuka náboženství.....	42
3.2 Tendence k laicizaci společnosti.....	43
3.2.1 Jihlavská fara převážně česká	45
3.2.2 Farář Beckert – uklidnění německých katolíků.....	46
3.2.3 P. Isidor Zahradník.....	46
3.2.4 Výrazné nacionální oddělení pastorace	47
3.2.5 Změny na biskupském i papežském stolci	49
3.2.6 Nový biskup v německé Jihlavě.....	50
3.3 Náboženský život	51

3.3.1	Lidové misie a nedostatek kněží	51
3.3.2	Další pobožnosti a náboženské spolky	54
3.4	Světová válka	56
3.4.1	Farář Bruno Sauer	56
3.5	Československo	57
3.5.1	Národnostní střet	59
3.6	Pastorace po roce 1920.....	60
3.6.1	Lidové misie a další náboženské události	61
3.6.2	Archivní materiály – knihy se soupisem kázání.....	62
3.6.3	Případy osvětlující situaci faráře Honsiga.....	64
3.6.4	Duchovní správa za nacistické okupace.....	64
4	Katolické spolky té doby	66
4.1	Druhy katolických spolků.....	66
4.2	Katolické spolky v Jihlavě	66
4.3	České spolky.....	67
4.3.1	Spolek katolických mužů a jinochů	67
4.3.2	Další náboženské spolky	70
4.3.3	Církevní slavnosti	72
4.3.4	Svátky národních světců	74
4.3.5	Pastorační působení církve z pohledu dobových novin	76
5	Významné postavy řádu premonstrátů v Jihlavě.....	77
5.1	Přehled nejdůležitějších kněží.....	77
5.2	Metod Jan Zavoral	77
5.2.1	Několik myšlenek z českých kázání.....	78
5.2.2	Opat Zavoral oslavenec.....	81
5.3	Bruno František Sauer.....	81
5.4	Isidor Bohdan Zahradník.....	83
5.4.1	Jihlava	83
5.4.2	Strahovská knihovna a Hradištko	84
5.4.3	Politická kariéra	85
5.4.4	Závěr života.....	86
5.5	Bohuslav Stanislav Jarolímek	88
5.5.1	Životní cesta.....	89
5.5.2	Jarolímekovo působení v Jihlavě	89

5.5.3 Zpět na Strahově	91
Závěr.....	92
Seznam zkratk	93
Prameny a literatura.....	94
Prameny netištěné	94
Prameny tištěné	94
Použitá literatura	94

Úvod

K volbě tématu diplomové práce mě vedl zájem o vývoj pastorace v Jihlavě v souvislosti s dějinami města. Od jeho založení až do roku 1945 se v něm střetával německý živel s živlem českým, který byl vždy ve výrazné menšině. V posledních letech učím náboženství na několika školách jihlavského děkanátu a myslím si, že poznání kořenů vývoje dnešních katolicky věřících obyvatel naší oblasti přispěje k pochopení současné situace. Chtěla bych přiblížit složité období naší nedávné minulosti na základě zkoumání různých zdrojů ukázat podíl svatojakubských kněží na českém uvědomování obyvatelstva Jihlavy a také pokud možno doložit souběžnou bilaterální pastoraci obyvatelstva Jihlavy.

Mým cílem je věnovat působení kněží řádu premonstrátů v jihlavské farnosti v souvislosti s vývojem českého náboženského a národního života ve městě v rozmezí let 1850-1950.¹ Ráda bych ve své práci ukázala na obtížnost národního uvědomování české menšiny a na postupně vznikající nacionální rozpory. Chtěla bych také přiblížit roli, kterou v těchto situacích sehrála katolická církev – jmenovitě svatojakubská farnost v osobách svých řeholních kněží.

Ke zkoumané problematice je k dispozici relativně málo odborné literatury, kterou budu kriticky hodnotit v jednotlivých kapitolách mé práce. Literatura týkající se historie Jihlavy, vývoje českých škol, spolků, osobností premonstrátského řádu a dalších dílčích témat, kterými se v práci dotýkám, je uvedena v seznamu pramenů a literatury.

Velkou část informací jsem načerpala z výzkumu pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Jihlavě, kde je uložena dokumentace týkající se

¹ Podobnou problematikou se zabýval již Zdeněk Čáp, který svou práci věnoval dějinám jihlavské farnosti. Viz. Čáp, Z. *Dějiny jihlavské farnosti do první poloviny XX. století*. České Budějovice, 2005. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce M. Weis.

svatojakubské farnosti a dále také v dějinách farnosti, které zpracoval P. Oldřichem Medem.

Přes důkladné zkoumání různých literárních i archivních zdrojů se mi nepodařilo shromáždit dostatečné množství informací, které by mé téma popisovaly přímo, proto se pokusím na následujících stránkách doplnit obraz náboženského a národního života dalšími informacemi souvisejícími se zkoumanou skutečností.

V první části práce se v hrubých rysech zaměřuji na vývoj historicko-společenský (národnostní i náboženský) vznik Jihlavy z původně české osady a krátce se zmiňuji rovněž o období středověku, s důrazem zejména na národnostní a náboženský aspekt. V dalších odstavcích se věnuji působení řádů premonstrátů v Jihlavě a doplňuji demografickým vývojem z let 1880 – 1920.

Náboženský život té doby byl úzce spjat se školním vzděláváním. Výuka náboženství byla důležitou součástí vzdělávání a ve velké míře ji zajišťovali právě kaplani svatojakubské farnosti. V dalších kapitolách se proto zabývám vývojem českého školství v Jihlavě a na dokreslení situace uvádím i několik zkušeností se školstvím v monarchii i za první republiky (Václav Kosmák, Dominik Pecka).

Dále se na základě podkladů pokouším o přehled historie svatojakubské farnosti v 19. století včetně postupně se zvyšujícího oddělování pastorače německých a českých věřících. Český náboženský život se soustřeďoval především kolem kostela sv. Ignáce, který mimo desetileté trvání samostatné farnosti u sv. Ignáce v letech 1785-1894, patřil pod duchovní správu farnosti svatojakubské.

Náboženský a společenský život jihlavských Čechů také dokresluje činnost náboženských spolků. Jejich činnost popisuji v následující části. A vzhledem k tomu, že pastorační služba v Jihlavě ovlivnila i řadu významných postav premonstrátského řádu a na jejich životních příkladech lze doložit vývoj

národního a náboženského života Čechů v Jihlavě, věnuji se některým z nich v závěrečné části této práce.

Do zavedení josefínských reforem byla v Jihlavě jen jedna farnost, popisované starší události celé Jihlavy jsou současně událostmi svatojakubské farnosti. Předmětem mé práce je období 19. století, kdy v Jihlavě fungovaly farnosti dvě, proto se zprávy z jakubské farnosti netýkají obyvatel celého města. Protože tato dvě hlediska není možné vždycky oddělit, informace o školství, demografickém vývoji a některé další se týkají celé Jihlavy.

1 Nástin dějin města Jihlavy

1.1 Úvod

Nejstarší výskyt tohoto místního jména se vztahuje na řeku, která dala jméno slovanské osadě při brodu haberské stezky i pozdějšímu královskému městu.² První historicky doložený záznam slovanské vesnice s kostelíkem sv. Jana Křtitele nad řekou Jihlavou je z dvacátých až třicátých let 13. století. Tato vesnice se neobyčejně rychle rozvíjí, zvláště po nálezů stříbrných rud koncem čtyřicátých let 13. století. Stříbrná horečka sem přivedla horníky, řemeslníky a obchodníky z celé Evropy. Malá vesnice potřebám nestačila a proto se začalo na protějším břehu řeky budovat nové město.³

1.2 Národnostní skladba obyvatelstva

Příchod hornických kolonistů do Jihlavy na přelomu třicátých a čtyřicátých let 13. století proměnil zdejší život po všech stránkách. Jednou z nich byla i zásadní změna v národnostním složení nebo jinak řečeno v jazyku, jímž se zde mluvilo. Původní ves, pro níž tu můžeme použít dost vžitý termín Stará Jihlava (i když v městských pramenech jihlavských se o jejím území pak mluví až do 16. století jako o Starém Městě), bývala obývána nepochybně obyvatelstvem českým. Noví kolonisté však přišli většinou z německy mluvících zemí.⁴ Byla to praktická záležitost, protože v našich zemích bylo do té doby hornictví téměř neznámým jevem a k těžbě vzácného kovu bylo třeba odborníků. Přesto, že se Jihlava stává na dlouhá staletí městem a územím s německy hovořící většinou, česká menšina zde existovala vždy. Po celý středověk ale neznáme z Jihlavy národnostně motivované konflikty a tudíž také nemůžeme hovořit o národnostním útlaku.

² Srov. CHAROUZ, J. Z. K počátkům Jihlavy z pohledu církevních dějin. In *Jihlavský archivní občasník I* .2003/4. Brno: Moravský zemský archiv v Brně - Státní okresní archiv Jihlava, 2005, ISBN 80-86931-11-0, s. 29.

³ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*. Jihlava: Novina, 1992. ISBN neuvedeno, s. 17

⁴ Srov. Tamtéž, s. 17.

Příchodem kolonistů došlo k národnostnímu přerodu původně české osady v sídliště s německou většinou, která pak výrazně ovlivňovala jeho roli v historii. Také kolem Jihlavy se vytvořil souvislý pás německého osídlení. Později se oblast nazývá jihlavský jazykový ostrov. (Obklopený širším, česky mluvícím okolím.)⁵ Noví, německy mluvící příchozí většinou patřili k zámožnější vrstvě obyvatelstva. Byli znalí zpracování rud i dalších, s tím souvisejících řemesel a obchodu. Češi v převážné většině tvořili pomocnou výrobní sílu a tak to zůstalo po staletí. Samotné město Jihlava se začalo rozvíjet dalšími stavbami minoritského a dominikánského kostela (a již zmíněného farního kostela sv. Jakuba), kolem náměstí začaly vyrůstat kamenné domy nejbohatších obyvatel, postupně přibývaly domy i v postranních ulicích. Do konce sedmdesátých let 13. století je město obeháno hradbami, tvořenými hlavním pásem kamenné zdi a zpevněné několika válcovitými věžemi. K průchodu hradbami sloužilo pět bran a Jihlava patřila v té době k nejvýznamnějším královským městům. Její privilegia a horní právo sloužilo za vzor ostatním městům. Přemístěním jihlavské mincovny do Kutné Hory v roce 1300 tento význam klesl. V Jihlavě se dále rozvíjela řemeslná výroba a postupně s ní celé město.⁶

1.3 Dějiny vzniku farnosti

Počátky Jihlavy se s jistotou datují k roku 1233, kdy představený řádu německých rytířů prodal želivským premonstrátům statky, které vlastnil v Humpolci a „nad Jihlavou“ včetně kostelů ležících na těchto majetcích.⁷ Nutno zdůraznit, že vlastnili pouze určité majetky, statky, pozemky, nikoli celou osadu či celé území. Jihlava představuje mezi královskými městy Koruny české výjimku právě v ohledu církevní správy, a to inkorporací městského farního kostela církevní instituci. V té době to byl ojedinělý případ. Koncem 13. století dochází na Jihlavsku k objevu stříbrné rudy a nastává obrovský příliv horníků, kupců a dalších obyvatel, kteří se usazují v hornických osadách poblíž šachet i v nově

⁵ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 18.

⁶ Tamtéž, s. 19.

⁷ Srov. CHAROUZ. *K počátkům Jihlavy*, s. 35.

budovaném královském městě Jihlavě. O nově příchozí bylo nutno postarat se rovněž po duchovní stránce. Dosavadní kostelík nedostačoval ani svou kapacitou, ani nevyhovoval svým excentrickým umístěním. Centrum osídlení se totiž postupně přesunulo na pravý, moravský břeh Jihlavy. Současně s budováním města se začalo s budováním i nového městského farního chrámu. Želivští premonstráti museli obhájit nárok na duchovní správu a zajistit si tak držení jihlavské fary. To, že byl kostel zasvěcen svatému Jakubovi Staršímu, nasvědčuje tomu, že obyvateli města nebyli především horníci, ale řemeslníci a kupci, jejichž patronem tento světec byl. Stavba reprezentativního chrámu zřejmě postupovala pomalu. Farním kostelem nadále zůstával dosavadní kostelík sv. Jana Křtitele ve Staré Jihlavě, ale jeho požár v roce 1256 urychlil postup stavebních prací na městském kostele sv. Jakuba. Roku 1257 byla první část kostela vysvěcena a byla sem přenesena farní správa od sv. Jana za Staré Jihlavy. Farnost zůstala v rukou želivských premonstrátů.⁸

Roku 1375 je v Jihlavě doložena první škola. Spor o patronát kostela sv. Jakuba rozhodl papež Bonifác IX. roku 1400 ve prospěch markraběte Jošta. Od května 1436 probíhala v Jihlavě jednání husitské pravice s katolickou církví o přijetí tzv. basilejských kompaktát a také zde byla 5. července 1436 vyhlášena. (13. srpna zde byl za českého krále přijat Zikmund Lucemburský.) Roku 1567 získal patronát kostela probošt kláštera v Nové Říši a roku 1589 strahovský opat.⁹ Městská rada založila roku 1561 vyšší latinské gymnázium (zrušeno 1623); existovaly zde též 2 chlapecké a 1 dívčí německá škola a 1 česká škola. Luterství připravoval půdu Dr. Martin Goschl, v letech 1522-23 je šířil Pavel Sperat a roku 1525 byla v Jihlavě sloužena první luterská mše. V roce 1527 byl luterský kazatel vypuzen z města, v polovině 16. století však již bylo celé město luterské a městská rada se snažila získat farní kostel. Roku 1563 byla v Jihlavě německá i česká kázání. V roce 1586 došlo k pokusu o protireformaci a luterský farář Hedericus musel město opustit, avšak ještě roku 1600 zasedali v městské radě jen luteráni

⁸ Srov. CHAROUZ, J. Z. K počátkům Jihlavy, s. 34.

⁹ Srov. KUČA, K. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku II.díl: H-Kole. První vydání, Praha: Libri, 1997 ISBN 80-85983-14-1, s. 668.

a roku 1604 vydala městská rada pro město luterský církevní řád. Po obsazení města Thurnem roku 1619 byly kostel sv. Jakuba, škola i špitál odevzdány luteránům. Teprve kapitulace města v prosinci 1620 umožnila v dubnu 1621 provést protireformaci. Za švédské okupace měšťané opět (dočasně) konvertovali k luterství. Roku 1625 nastala silná emigrační vlna, většina obyvatel se ale vrátila ke katolictví. Od roku 1784 byla zřízena fara také u minoritského kostela a roku 1785 vznikla farnost i u sv. Ignáce, dřívějšího jezuitského kostela. Ta však byla již roku 1794 zrušena a její obvod byl připojen zpět ke sv. Jakubu.¹⁰

1.3.1 Česká kaple v Jihlavě

V dějinách Jihlavy má z hlediska národnostního uvědomění českého obyvatelstva jistě významné postavení existence české kaple a českých kazatelů. Její existence je popsána ve většině historických materiálů. Kapli sv. Václava se říkalo obyčejně jen „česká kaple“ a to proto, že se v ní konaly bohoslužby pro menšinu českého obyvatelstva, která se v Jihlavě vždy od její proměny v město udržela. Nejstarší zmínky o české kapli jsou z poloviny 15. století. Tato kaple zasvěcená sv. Václavu byla umístěna v bezprostřední blízkosti za farním kostelem sv. Jakuba u hradební zdi. Kdy a na jaký popud vznikla, přesně nevíme. Kaple byla pravděpodobně vysvěcena roku 1509 a byla v ní asi padesát let konána česká kázání pro český lid. Kolem roku 1600 vznikly kolem užívání kaple velké spory a na několik let byla kaple uzavřena. V té době (podle listu olomouckého biskupa z 26.července 1586) byla Jihlava luterskou. Kaple byla stržena v roce 1645 při opevňování města za švédské okupace města.¹¹

1.4 Řád premonstrátů

Premonstrátský řád vnikl ve XII. století jako výsledek církevní reformy, která se vyznačovala církevně politickým zaměřením. Kladla si za cíl obnovení svobody církve, i také svobodu k vykonávání jejího pozitivního poslání. Z tohoto

¹⁰ Srov. KUČA, K. *Města a městečka*, s. 669.

¹¹ Srov. FRIED, J. *Česká kaple a čeští kazatelé v Jihlavě*, Archivní výtisk 1927, s. 1-9.

důvodu můžeme také sledovat reformní snahy nejen ve vztahu ke společnosti, popřípadě panovníkům, ale také úsilí, které je nasměrováno dovnitř církve.

Poslání a zaměření řádu spočívá v konání chórových modliteb a slavnostních bohoslužeb, v pěstování eucharistické a mariánské úcty, v praktikování kajícího života, v apoštolátu formou duchovní správy na inkorporovaných farách, v konání exercicií a misí, v pěstování vědecké práce, kulturní, umělecké a osvětové činnosti a v pedagogickém působení na školách všech typů a stupňů.¹²

Do Čech se premonstráti dostali díky olomouckému biskupovi Jindřichu Zdíkovi, za vydatné podpory krále Vladislava II. Na Strahov v Praze byli pozváni první řeholníci v roce 1143. Po něm vznikaly další kláštery, Želiv např. roku 1149. V českých zemích řád požíval velké vážnosti, nicméně v pozdějších letech premonstráty vážně zasáhlo osvícenství a josefinismus.¹³

1.4.1 Historie řádu v Jihlavě

Jak už bylo uvedeno výše, želivští premonstráti měli patronátní právo na farní kostel sv. Jakuba už při jeho vzniku před rokem 1257 a sídlili při něm i v dalších letech. Po vymření želivských premonstrátů řád svá práva nepozbyl, protože přešla přičiněním nadřízených složek řádu nejprve na novoříšského probošta (v letech 1567-1589) a později na opata strahovského kláštera. Ten se nakonec stal trvalým držitelem těchto práv a vykonavatelem povinností s nimi spojených až do násilného přerušení v roce 1950.¹⁴ V námi sledovaném 19. století v jihlavské farnosti sv. Jakuba působili řádoví kněží, které do Jihlavy jmenoval a odvolával strahovský opat. Kromě jmen řádových kněží se při zkoumání informací týkajících se svatojakubské farnosti setkáváme se jmény a činnostmi jednotlivých farářů. Vedením farnosti byli postupně pověřeni:

¹² Srov. BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů a kongregací v Českých zemích II.díl/I svazek: Řeholní kanovníci*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-086-1, s. 59.

¹³ Tamtéž, s. 75.

¹⁴ Srov. KUČA, K. *Města a městečka*, s. 664-6.

- Georg Möschl (1850–1857)
- Kornel Köpl (1857-1873)
- Valentin Zodl (1873-1885)
- Nepomuk Králík (1885-1897)
- Alexander Beckert (1897-1914)
- Bruno Sauer (1914-1919)
- Christian Honsig (1919-1942)
- Otto Katzer (1942-1945) – diecézní kněz¹⁵

Faráři i další kněží, kteří u Svatého Jakuba působili se výraznou měrou podíleli na náboženském i národním životě města. (Viz kapitola 3.1.3 České pastorační aktivity.)

1.4.2 Upřesnění pastorační situace v Jihlavě

Pokus o zmapování pastorační situace svatojakubské farnosti nebude úplným obrazem duchovní služby v Jihlavě. Ve sledovaném období působili ve městě kromě kněží řádu premonstrátů v duchovní správě ještě řeholníci z řádu minoritů v kostele u Matky Boží. Mimo duchovní správu učili na školách další diecézní kněží a katecheté, kteří samozřejmě velkou měrou ovlivňovali náboženský život města. Také sestry boromejky měly v Jihlavě své působiště a sídlily v budově dnešní Zdravotní školy.

Pastorační situace popsaná v roce 1901 nám nabízí tento obraz: *„Děle půl tisíciletí obstarávala výhradně fara sv. Jakuba správu, duchovní v Jihlavě. Vykonávalo ji 5 kněží řádu praemonstrátského z kláštera Strahova. Léta 1784 dne 10. září ustanovil císař Josef také kostel minoritský Panny Marie za druhý farní*

¹⁵ Srov. *Před Bohem se sejdeme. P. Christian Heinrich Johann Honsig O.Praem, farář u sv. Jakuba v Jihlavě*. Strojopis v soukromém majetku, s. D27.

a světského kněze Františka Kautschera prvním farářem, jemuž 5 minoritů, kaplanů, bylo přiděleno.

Též druhdy jesuitům náležející kostel sv. Ignáce povýšil císař dne 19. dubna léta 1785 na třetí faru města Jihlavy s knězem světským Čeňkem Benýškem jako farářem a se třemi kaplany. Dle této úpravy měla fara Svatojakubská 2806 duší, minoritská 3100 ve městě a na předměstích; vesnice zůstaly přiřazeny staré faře Svatojakubské. Ale již 1794 zrušena byla fara u sv. Ignáce jako zbytečná a kostel podřízen městskému farnímu kostelu sv. Jakuba jako komendátní kostel tím způsobem, že tu bohoslužby obstarává několik praemonstrátů za vedení městského faráře. Při minoritském farním kostele Mariánském koná duchovní správu od r. 1800 představený kláštera se třemi kněžími.“¹⁶

1.5 Národnostní vývoj ve městě

Pro lepší pochopení níže popisovaných národnostních rozporů a střetů se v následující kapitole zaměříme na dějiny, které předcházely vznik těchto konfliktů. Národnostní vývoj se stává určujícím momentem nejen pro jihlavský život v průběhu druhé půlky minulého století. Česká menšina roste především v řadách námezdně pracujících. Jejich růst ovšem přivádí do města živnostníky a obchodníky, příslušníky inteligence, z nichž vzniká česká střední vrstva, která je nositelem českého národního života. Jeho první znaky se začínají objevovat od čtyřicátých let. V roce 1840 máme doloženo první české divadelní představení a není jím nic jiného než Štěpánkův „Čech a Němec“, jehož národně snášlivá nota se bohužel nestala mottem soužití obou národností. V roce 1845 je založena česká čítárna a o dva roky později se u sv. Ignáce koná rekviem za předního představitele první obrozenecké generace, J. Jungmanna. Tehdy se ještě zdálo,

¹⁶ PÁTEK, A. J. *Vlastivěda moravská II Místopis. Jihlavský okres*. Brno: Musejní spolek, 1901. ISBN neuvedeno, s. 102.

že by národnostní emancipace české menšiny mohla probíhat poměrně pokojně ve vztahu k německému obyvatelstvu.¹⁷

Po stránce národnostní zůstalo bohužel ojedinělou epizodou vytištění svolání pražského Národního výboru venkovskému obyvatelstvu v jihlavské tiskárně. Jakmile rostoucí česká menšina začínala projevovat první známky svého národního uvědomování, jako byly první české společenské akce, pokusy učitele Matěje Kneissla o vydávání českých novin „Skřivánek“ a sílící snahy o prosazení češtiny na gymnasiu, bylo po dosavadní slušné a nekonfliktní spolupráci obou národností, jak ji známe ze všech předcházejících staletí.¹⁸

„Postoj německé vedoucí vrstvy, jejíž představitelé zasedají také na radnici, je od počátku společenského a kulturního uvědomování Čechů bohužel nevraživý. S léty a sílením českého živlu nevraživost roste a je rozšiřována politickou agitací mezi širší vrstvy obyvatelstva. Tyto německé síly vidí v českém růstu nebezpečí pro dosavadní německý ráz Jihlavy a celého okolního jazykového ostrova.“¹⁹

V té době probíhaly obecní volby silně nedemokratickým způsobem. Volební právo měli vedle občanů platících přímou daň jen příslušníci tzv. honorace, kam náleželi duchovní křesťanských církví v duchovní správě, židovští rabíni, státní a zemští úředníci, armádní důstojníci na odpočinku (důstojníci v činné službě byli z hlasovacího práva vyloučeni), lékaři, představení a vyšší učitelé obecných škol a ředitelé a profesori středních škol. Vedle honorace měli podobná práva i čestní občané (od roku 1850 osobnosti zasloužilé o město). Volební census, i když jeho výše stále klesala a nakonec skončila na jednom zlatém přímé daně, vylučoval z volebního práva všechny námezdně pracující, kteří pochopitelně přímé daně neplatili. Tento způsob, který jasně zvýhodňoval nejbohatší a dával jim největší vliv na správu města, byl zachován až do roku 1918. V Jihlavě víceméně vylučoval českou menšinu z podílu na obecní správě,

¹⁷ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 117-118.

¹⁸ Tamtéž, s. 108.

¹⁹ Tamtéž, s. 118.

neboť české obyvatelstvo se ve své většině skládalo z lidí méně zámožných a námezdně pracujících.²⁰

Přiliv českého živlu přesto oslaboval německý jazykový ostrov jak na jeho okrajích, tak i v samotné Jihlavě, kam díky průmyslu přicházelo české obyvatelstvo. Obklopení rozsáhlým českým územím tento pocit ohrožení u německých obyvatel zesiloval. Působily i biologické faktory. České rodiny už v té době mívaly mnohem více dětí než rodiny německé, z čehož vyplývalo, že počet německého obyvatelstva v Jihlavě stagnoval, zatímco českého rostl. Proto asi také s koncem století nacházely na Jihlavsku živnou půdu ty nejkrajnější šovinistické směry německé politiky.²¹

Proti přirozenému přílivu a růstu českého obyvatelstva ovšem nemohly nic zmoci administrativní zásahy a opatření. Ten byl nezměnitelným faktem. Praktické provádění této politiky mohlo mít jen dočasný a dvojsečný úspěch v potlačování českého školství a kulturního života. Na druhé straně čeští občané Jihlavy měli oprávněný pocit, že doslova každou sebenepatrnější metu musí vyrvat německé radnici a s ní spojeným silám doslova „z drápů“. Celé generace českých Jihlavanů se naučily prosazovat se jen ve stálém boji s druhou národností. Stejně břímě při tom nesly národně uvědomělí příslušníci středních i dělnických vrstev, kteří často projevením národního uvědomění riskovali svoji existenci. S léty stále vzrůstající antagonismus obou národností neblaze poznamenal i všechen budoucí vývoj.²²

Nelze se divit snahám Němců o uhájení výsadního postavení ve správě, vedení a hospodaření Jihlavy. Považovali Jihlavu za svoji, tedy německou! Jakékoliv snahy Čechů po rovnoprávnosti v postavení obou národnostních skupin

²⁰ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s 111.

²¹ Tamtéž, s. 119-120.

²² Tamtéž, s. 120.

pak byly pochopitelně Němci vnímány jako útok na jejich přirozená práva a výsady, které si chtěli za každou cenu udržet.²³

1.5.1 Demografický vývoj

V růstu počtu obyvatel Jihlavu 19. století předstihla většina rozrůstajících se měst v zemi. (Až do roku 1846 byla Jihlava třetím největším městem českých zemí.) Jihlava měla velmi nízký přirozený přírůstek obyvatelstva a kromě toho ubývalo obyvatelstva přestěhováním. Zejména Vídeň lákala mnoho jihlavských obyvatel lepšími mzdami, pracovními příležitostmi i celkovými životními podmínkami. V roce 1910 žilo celých 15% jihlavských rodáků ve Vídni. Počet obyvatel v Jihlavě neklesal jen díky značnému přílivu obyvatelstva z venkova, v převážné většině Čechů. Jak rychle rostla v Jihlavě vrstva obyvatel, která tam neměla příslušnost ukazuje následující tabulka.²⁴

Rok	celkem obyvatel	z toho nepříslušelo do Jihlavy
1846	18691	1657
1869	20049	8746
1880	21607	12835
1890	22529	14099

Přesné údaje o vzrůstajícím počtu dělníků ve městě z první poloviny 19. století chybí. Zpráva o činnosti městské rady jihlavské za léta 1865-1889 uvádí, že je v Jihlavě asi 2950 továrních dělníků. Tento údaj je však v rozporu

²³ Srov. ŠTELZIG, J. Demografický a politický vývoj jihlavského obyvatelstva mezi lety 1910 a 1921 na pozadí dvojího sčítání lidu. In *Jihlavský archivní občasník I .2003-04*. Brno: Moravský zemský archiv v Brně - Státní okresní archiv Jihlava, 2005, s. 113-153. ISBN 80-86931-11-0., s. 115.

²⁴ Srov. HOFFMANN, F. *Z počátků průmyslu a dělnického hnutí na Jihlavsku*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1955. ISBN neuváděno, s. 35.

s údajem o počtu dělníků tabákové továrny, která sama zaměstnávala 3000 dělníků. Protože byla v Jihlavě koncem osmdesátých let řada dalších podniků, dá se předpokládat, že v uvedeném čísle nejsou zahrnuty dělnice z tabákové továrny.²⁵ Nesmíme zapomínat ani na to, že řada dělníků denně docházela do práce z okolních vesnic.

Lze tedy považovat za prokázané, že se v počátcích minulého století česká menšina v Jihlavě rychle rozrůstala. Potvrzuje to i sčítání lidu v letech:

Rok	Jazykový ostrov		město Jihlava	
	Češi	Němci	Češi	Němci
1880	44.173	38.464	3.715	19.269
1890	47.608	38.517	4.406	20.013
1900	48.389	39.367	4.547	20.789
1910	53.327	39.644	5.974	21.756
1921	65.427	26.789	13.420	13.521

Jihlavský jazykový ostrov tvořilo území šedesáti obcí, (nejjižnější Otín u Stonařova, nejsevernější Jilemník u Havlíčkova Brodu) o rozloze asi 400 km².²⁶

Zajímavý je také vývoj složení obyvatelstva podle náboženského vyznání. Naprostá většina obyvatel byla katolického vyznání, ale s přibývajícím léty se situace měnila a jihlavští obyvatelé se stávali také členy jiných církví a nebo se hlásili k postoji bez vyznání, jak ukazuje následující tabulka:²⁷

²⁵ Srov. HOFFMANN, F. *Z počátků průmyslu*, s. 32.

²⁶ Srov. ŠIMKA, A. *První světová válka a Jihlavsko*. Jihlava: Okresní archiv v Jihlavě, 1964. ISBN neuvedeno, s. 3.

²⁷ Srov. BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960 Svazek 11*. Ostrava: Profil, 1988. ISBN 48-017-88, s. 41.

Rok	katol.	evangel.	židov.	českosl.	jiné	bez vyz.
1880	20839	123	1415	-	1	-
1900	22668	254	1450	-	15	-
1921	22695	555	1180	299	82	823
1930	25759	1172	1025	1320	155	1597

Procentuální poměr náboženského vyznání obyvatelstva v roce 1921 vypadá takto:²⁸

Katolíci	evangelíci	židé	československá církev	bez vyznání
88,53 %	2,17%	4,60%	1,17%	3,21 %

Do roku 1921 se náboženská struktura obyvatelstva částečně změnila, což mělo své příčiny v odpadu určitého počtu obyvatel českých zemí od katolicismu. České obyvatelstvo si Řím a katolickou církev spojovalo s habsburskou monarchií, od které se teprve nedávno odpoutalo. Ačkoliv rekatolizace ze strany církve byla po událostech okolo třicetileté války do značné míry účinná, mnoho lidí vyznávalo katolicismus velmi vlažně. Jedním z projevů odpadu byl vznik nové církve československé, jejíž kněží i laici se původně snažili o zreformování katolické církve.²⁹

O významu a podílu římskokatolické církve není třeba více hovořit. V případě německého obyvatelstva byla přes nezanedbatelný počet evangelíků augsburského vyznání vedoucí role katolíků pevně stanovena. U osob židovského náboženství bylo potřeba zdůraznit, že se v roce 1921 mohla zapisovat samostatná židovská národnost, Židé tak nemuseli volit mezi německou nebo českou, popř.

²⁸ Srov. ŠTELZIG, J. Demografický a politický vývoj, s. 140.

²⁹ Srov. Tamtéž, s. 140.

jinou národností, jako tomu bylo v roce 1910, kdy se všichni obyvatelé židovské víry přihlásili k německé obcovací řeči. U obyvatelstva české národnosti již taková náboženská jednota prokazatelná nebyla, ačkoli o jasné převaze římskokatolického vyznání Čechů také nebylo třeba pochybovat.³⁰

Při sčítání v roce 1921 se z plánovaného vzorku (1%) obyvatelstva, tj. 290 osob, přihlásilo k české národnosti 129. To představovalo celých 44,48 % tehdejší jihlavské populace. Naopak k německé národnosti se hlásilo pouhých 153 osob, tj. 52,76 % obyvatel. Osm osob uvedlo židovskou národnost (2,76 %). (Nezapomeňme, že při sčítání v roce 1910 bylo česky mluvících obyvatel Jihlavy jen 20,11%, německy mluvících 79,20% a neuvedeno 0,69% obyvatel.)³¹

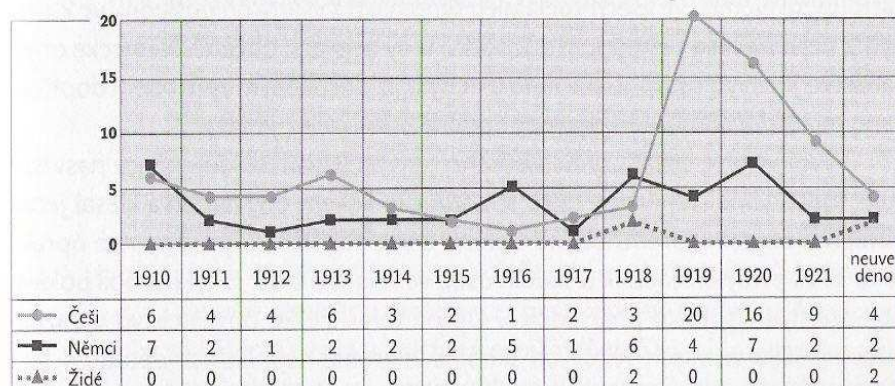
Tyto výsledky jistě nikterak nepotěšily zastánce ryze německého charakteru Jihlavy, na opačné straně mohly zapůsobit jako určité zadostiučinění Čechům za všechna příkoří, která museli dlouhá léta pod vládou Němců v Jihlavě vytrpět. Tato výrazná změna v národnostním složení obyvatelstva Jihlavy byla následně příčinou mnoha pochyb a otázek, které si lidé kladli, a které si někteří historikové kladou dodnes. Především bylo potřeba se ptát, odkud a kdy do Jihlavy přišlo tak velké množství českého obyvatelstva? V širším okolí města se nacházely české obce. První světová válka znamenala odvody a úbytek obyvatelstva, které bylo přirozeně doplňováno lidmi z tohoto okolí, kteří hledali ve městě možnost pracovního uplatnění. Migrace osob se zdá být nejvýznamnější příčinou náhlého růstu českého obyvatelstva. Jako ostatně i v předcházejících letech, viz graf.³²

³⁰ Srov. ŠTELZIG, J. Demografický a politický vývoj, s. 140.

³¹ Tamtéž, s. 141.

³² Tamtéž, s. 151.

Graf č. 1 – přistěhovalectví do Jihlavy mezi lety 1910 a 1921

Výrazný nárůst českého obyvatelstva následoval bezprostředně po vzniku samostatné Československé republiky, což by odpovídalo domněnce, že politická změna spolu s vytvořením nezávislého státu, v němž Němci ztratili vedoucí postavení, přímo souvisela s přílivem českého obyvatelstva do Jihlavy v takovém rozsahu, jaký naznačovaly uvedené výsledky a do určité míry ho podmiňovala.

Češi se v krátkém časovém úseku změnili z trpěné minority v početného soupeře, kterého bylo třeba respektovat. Pro mnoho Němců to byla náročná situace a vyrovnávali se s ní obtížně a postupně, jak dokazuje mnoho národnostních konfliktů. Těmito antagonismy jsou poznamenány celé novodobé dějiny Jihlavy³³

1.5.2 Národnostní společenský život

Společenský a kulturní život rostoucí české menšiny se prosazoval s velkými obtížemi. Jeho vedoucí postavou od prvních krůčků ve čtyřicátých letech až téměř do let devadesátých 19. století byl jihlavský lékař MUDr. Leopold Fritz, duše všech českých akcí v této době.³⁴

³³ Srov. ŠTELZIG, J. Demografický a politický vývoj, s. 119-127.

³⁴ Srov. KŘESADLO, K. Kapitoly z historie Jihlavy, s. 118.

Teprve od konce padesátých let se český živel pomalu prosazoval v trvalých soubojích s německy orientovanou radnicí. V roce 1858 založený „Hospodářský spolek jihlavský“ byl původně národnostně smíšený, potom získal českou většinu a jeho věstník byl na počátku šedesátých let prvním zdejším českým časopisem. Rušnější společenský pohyb pak přinášel postupné formování českých spolků, které zachycovaly jednotlivé společenské vrstvy a plnily v nich svou národně uvědomovací úlohu. Jejich prvním a nejdůležitějším článkem byla Beseda Jihlavská, založená roku 1871, v níž se vedle Dr. Leopolda Fritze formovala mladší generace národních pracovníků, reprezentovaná zejména jmény advokátů Dr. R. Maláta, F. Scheicha a později L. Chluma. Beseda tak plnila do určité míry funkci vrcholného národního orgánu ve městě, vrcholící rokem 1894, kdy otevřela svůj stejnojmenný stánek, vytoužené sídlo českých kulturních a společenských podniků, dosud odkázaných na německé majitele sálů. Kromě besedního spolku v něm nacházeli svoje útočiště především ochotnický spolek Klicpera, ustavený divadelními nadšenci v roce 1888 a cvičil zde rovněž jihlavský Sokol, vzniklý v roce 1892.³⁵

Při minimálním vlivu na řízení města bylo pro Čechy obtížné prosadit jakékoliv svoje požadavky. Jednou z nejvýznamnějších oblastí českého veřejného života byla snaha o zřízení většího počtu škol, které by zaručovaly výchovu a výuku českých dětí v jejich rodném jazyce. Problémy vznikaly samozřejmě i dalších oblastech života.

³⁵ Srov. KŘESADLO, K. *Města ČSSR-Jihlava*: Pressfoto, 1986. ISBN neuvedeno, s. 31.

2 Vzdělávání v Jihlavě 19. století

2.1 Kněží a školství

Na udržení české řeči ve školách, zvláště národních, mají výrazný podíl kněží. I v době nejtuzší josefínské germanizace zastávala katolická církev stanovisko, že alespoň žáci národních škol musí být vyučováni náboženství v mateřském jazyku. Kněží byli také nezištnými učiteli češtiny a to nejen z povinnosti, nýbrž i z dobrovolné ochoty. Totéž platí i o školách středních i vysokých. *„I na gymnasiích našli se mužové jazyka mateřského milovní, povětšíně kněží, kteří z ochoty češtině vyučovali, nedbajíce, že takovým jednáním vyšší představené proti sobě popudí.“*³⁶ To platí pro školy v celé zemi. I v Jihlavě se kněží zapojovali do českého vyučování. V kapitole o pastoračních aktivitách je soupis svatojakubských kaplanů, kteří učili na české matiční škole. Samozřejmě, že v průběhu let učili i na dalších školách.

Jak je uvedeno v předcházejících kapitolách, součástí národního uvědomování jihlavských věřících byly i touhy a snahy po zřízení a rozšíření českých škol. V následujícím textu je po základním přehledu o historii vzniku českých škol vzpomenuo životních zkušeností kněze a spisovatele Václava Kosmáka, který v Jihlavě studoval německy. V další části jsou uvedeny zážitky profesora náboženství, kněze a spisovatele Dominika Pecky. Ten vyučoval na jihlavském gymnasiu v letech 1926-1941 a byl donucen školu opustit, když z nařízení nacistické okupační vlády byly všechny české střední školy v Jihlavě zavřeny. Byl světským knězem, ale jeho životopisné vzpomínky dokreslují situaci českých studentů v německém městě.

³⁶ ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, IX . Doba probuzeného katolicismu*. Olomouc: CM bohoslovecká fakulta v Praze 1970. ISBN neuvedeno, s. 43.

2.2 Školství v Jihlavě

Školní historie začíná s rozvojem Jihlavy ve 13. století. Vyučování na nejstarší jihlavské škole pravděpodobně probíhalo na jakubské faře nebo jejím těsném sousedství.³⁷ Tehdy se učilo především náboženství, potom čtení, psaní, počítání a latina. Při následném vzdělávání se přihlíželo k budoucímu povolání žáka. Z dalších období školství v Jihlavě nás zajímá především 19. století. Původní latinu vystřídala němčina, postupně vznikaly i české školy, zvláště základní. Požadavky na zřízení dalších českých škol byly vytrvale odmítány a částečné úspěchy neměly dlouhého trvání.

Revoluční rok 1848, který znamenal definitivní zúčtování s feudální minulostí se odrazil i ve školství. Nejprve přišly na řadu reformy gymnázia a kromě toho začaly být zřizovány nové typy škol. Krátce na to zahájila činnost reálka a s počátky průmyslového rozvoje se objevily snahy o zabezpečení dostatečného vzdělávání v technických předmětech.³⁸

Kapitola moderního českého školství je až do roku 1918 naplněna vyčerpávajícími boji se zamítavým postojem německé radnice. Když od počátku minulého století začala česká menšina růst, bylo zákonité, že s prvními projevy uvědomělého národního života se objevil i požadavek na vzdělávání dětí v mateřském jazyce. Dlouho bylo zavedení češtiny jako jednoho z předmětů na gymnáziu jediným a krátkodobým úspěchem. Do německých škol sice přicházela rok co rok řada českých žáků ze širokého okolí, po léta ale bylo vzdělávání v jejich rodném jazyce nedosažitelným snem. Zůstávaly jim jen dvě možnosti. Pro děti těch trochu majetnějších navštěvovat české školy v nějakém jiném městě nebo druhá možnost - chodit v Jihlavě do německé školy. Ta tehdy představovala velké nebezpečí pro české národní uvědomění. Odchovanci cizích škol patřili k předním řadám odrodilců. Stali se „lepšími lidmi“, odmítali mluvit

³⁷ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 133.

³⁸ Tamtéž, s. 128.

česky a za své české rodiče se často styděli. Příkladů by bylo možné doložit mnoho.³⁹

Od roku 1856 se datují pokusy zřídit v Jihlavě samostatnou nižší reálku. Po dlouhém jednání se státními orgány o budovu bylo rozhodnuto postavit novou školu. Nová trojtřídní reálka byla slavnostně otevřena 6. října 1862. V prvním roce se na ní přihlásilo 206 žáků. V učebním plánu se kladl důraz na technické předměty a moderní jazyky. Počet žactva rychle stoupal, již v následujícím roce bylo nutno otevřít pobočku při 1.třídě. Od roku 1864 se město snažilo, aby se reálka změnila na vyšší a byla převzata státem. Ve školním roce 1866/67 se podařilo otevřít první ročník soukromé vyšší reálky s 25 žáky. V dalším roce byl otevřen druhý ročník této školy, jejíž vysvědčení byla uznávána státem. Na jeho konci však vyšší reálka musela být zrušena pro přetížení učitelů, kteří museli vyučovat na obou školách. Ve školním roce 1868/69 byl zřízen jazykový přípravný kurs, neboť 22 žáků 1. třídy nemělo dostatečné znalosti němčiny, což dokazuje značný zájem o studia mezi dětmi ze širšího českého okolí Jihlavy. Dlouholeté snahy o povýšení a zveřejnění školy došly svého naplnění od školního roku 1870/71, kdy byla rozhodnutím moravského zemského výboru byla škola převzata jako zemský ústav a stala se též vyšší reálkou.⁴⁰

Snahy o českou školu doznávají prvního všeobecného rozmachu v sedmdesátých letech minulého století. Zřizovatelkou takové školy měla pochopitelně být městská obec jihlavská, jak se dělo i v Jihlavě v případech německých škol. Jenomže výhradně německá správa města byla v tomto ohledu zcela nedobytná a všechny pokusy v tomto směru končily jen rázným zamítnutím jihlavské radnice. A mohly to být žádosti doložené desítkami, ba i stovkami podpisů rodičů českých dětí. A přitom námezdně pracující rodiče takovým

³⁹ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 158.

⁴⁰ Tamtéž, s. 140.

podpisem přinášeli leckdy svému národu obět' nejtěžší, neboť je mohl stát ztrátu existence.⁴¹

Když již bylo zřejmé, že pro zřízení české veřejné školy na náklady města stojí v cestě nepřekonatelné překážky, bylo třeba sáhnout k iniciativě soukromé. Proto se vůdci české menšiny obrátili na Ústřední Matici školskou,⁴² jež měla zřizování a vydržování českých škol ve svém programu, zejména v národnostně smíšeném území. Tato instituce se skutečně rozhodla na svém zasedání 5. prosince 1880 zřídit v Jihlavě soukromou obecnou školu. V listopadu 1881 pro ni získala i povolení zemské školní rady v Brně. Jenže nejdříve nebylo kde školu zřídit. Teprve zakoupením domu v Křížové ulici od soukromého majitele byly získány potřebné prostory. Do devíti měsíců od zakoupení budovy byla první česká novodobá škola 16. září 1882 v Jihlavě slavnostně otevřena.⁴³ (Viz kapitola 3.1.3 České pastorační aktivity.)

Začínalo se s první a druhou třídou s pobočkami a zájem byl velký. Postupně přibývaly další třídy, až jich bylo v roce 1885 všech pět. S třídami prudce rostl počet žáků a v druhé polovině osmdesátých let již přesáhl 600. Protože tím byly dány zákonné předpoklady, vyhověla školní rada žádosti školy a rodičů a nařídila jihlavské obci na své náklady zřídit českou veřejnou školu. Německá radnice pod různými záminkami oddalovala rozhodnutí a teprve v roce 1890, po letech snahy, byla zřízena česká veřejná škola. Postupně byly otevírány jednotlivé třídy a teprve až po opětovném zákroku zemských úřadů se otevřely i poslední dvě třídy. Česká veřejná obecná škola se stala skutečností. Pod patronací matice zůstala pouze jedna třída pro žáky z okolních obcí, ta však také před koncem roku zanikla. 1. března 1891 Matice školní budovu prodala

⁴¹ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 158.

⁴² Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 5-potvrzeno i v církevních záznamech, že byla založena škola pro Čechy.

⁴³ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 159.

městu Jihlavě za slib vydržování české obecné školy a období tzv. matiční školy se uzavřelo.⁴⁴

Po vzniku samostatného Československa a po útrapách 1. světové války se zvýšily naděje na rozvoj českého školství. Postupně se podařilo vybudovat síť všech potřebných škol. Významnější české školy v Jihlavě začaly působit až po vzniku ČSR.

2.2.1 Čeština na gymnáziu již v r.1861

Pro zdokumentování úsilí českých vzdělavců je v následujících řádcích uvedeno několik myšlenek z článku v Jihlavských listech, kde je uvedena zpráva z roku 1849, že má být na všech 10 gymnasiích Moravy a Slezska zavedena čeština. Tehdy se profesor jihlavského gymnasia Burg proti tomu jako Němec ozval, že se prý čeština k vyučování nehodí. MUDr. Fritz mu tehdy odpověděl, že na celé Moravě a Slezsku je německé obyvatelstvo k českému v poměru 1:3 a že tvoří jen jednotlivé ostrůvky mezi Slovaný. A že je nanejvýš vhodné, aby Slované nebyli věčně pozadu a nebyli zkracováni ve svých právech. Rozhodnutí o vyučování v jednotlivých místech že je ostatně úkolem brněnské školní rady. Nemusí mít obavy před zlikvidováním německého vyučování, ale že by bylo vhodné, aby se každý Němec učil česky jako se Čech učí německy, aby byl vzdělaný v obou jazycích.

V roce 1849 učil MUDr. Fritz češtině 53% všech žáků. Roku 1855 se konaly první maturitní zkoušky z českého jazyka a do hodin češtiny bylo přihlášeno 92% žáků. Tyto výsledky přiměly vládu, že v roce 1860 znovu vyzvala profesorský sbor, aby se vyslovil o zřízení české pobočky. Menšina profesorského sboru v čele s ředitelem Chýlem se vyslovila pro požadavek a tak roku 1861-1862 bylo zdejší gymnasium rozděleno na německé a české. V první třídě bylo 32 Němců a 41 Čechů a ve druhé třídě 42 Němců a 46 Čechů. Představitelé města dostali strach a energicky protestovali. Výsledkem bylo, že ředitel Chýle byl

⁴⁴ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 160.

přeložen do Jičína a nový ředitel Kriechenbauer ohlásil vládě, že se do českých tříd nikdo nepřihlásil. Tím byla věc s českým gymnasiem skončena.⁴⁵

2.2.2 Česká Jihlava v roce 1912

Ještě padesát let, po situaci zmíněné v předcházejícím odstavci nebyl život české menšiny v Jihlavě v žádném případě lehký. Dokreslují to informace opět uvedené v Jihlavských listech tentokrát v roce 1932. Článek seznamuje čtenáře s nejrůznějšími fakty a údaji týkajícími se českého obyvatelstva v roce 1912. Píše se v něm například o tom, že Dámský odbor Ústřední Matice školské v Jihlavě už asi 15 roků uděluje 200 žáků a žákyň v zimních měsících obědy" (tzn. chudým a českým). Tato zpráva převedená na dnešní poměry znamená obnos půl milionu. Je právě tak zajímavá jako několik jiných údajů, které nás poučují o životě a postavení tehdejší české Jihlavy. Například při krajském soudu byl ze sedmi radů zemského soudu pouze jeden Čech (Dr. Plch). V soudních kancelářích také jen jeden, a to listovní Obenrauch, mezi vězeňskými dozorci bychom marně hledali někoho, kdo by mluvil česky. Státní zastupitelství bylo samozřejmě v německých rukou, na berním úřadě byl pouze sluha Čech.⁴⁶

Na poště bylo z 97 úředníků pouze 19 Čechů. V resoluci živnostensko-řemeslnické besedy si živnostníci stěžují na to, že se listonoš nemůže dohovoreti s adresátem. Nádraží je výhradně německé. Všechny státní a městské ústavy nenechaly českému člověku vydělat ani krejcar. Politickým programem Jihlavy byla od roku 1882 snaha nepovolit české školy, zvláště české školy vyšší, přestože každý rok (po roce 1900) nastupovalo průměrně 140 nových žáků. Jihlavská česká obecná škola měla koncem roku 1912 v jedenácti třídách 762 žáků. Průměrně tedy 69 žáků v každé třídě, ale byly i třídy, kde jich bylo až 82. A i když se po velkém

⁴⁵ Viz Jihlavské listy z 27.března 1926, číslo 13.Článek: Čeština v Jihlavě – archivář František Kunovský.

⁴⁶ Viz Jihlavské listy z 18.června 1932, číslo 26, čl. Česká Jihlava před dvaceti léty. - Pavel Kypr.

úsilí podařilo vyřídit letitý problém se zřízením měšťanky, pořád ještě zůstávala polovina českých dětí, která odcházela do německých škol.⁴⁷

Zajímavé je také to, že ačkoliv si někteří z toho mála českých živnostníků stěžovali v roce 1912 na to, že německá radnice žádala u ministerstva války, aby byl přeložen 81. pluk (s českými vojíny) a na jeho místo aby přišel pluk Deutscheistrů, přesto posílali své děti a učně do německé pokračovací školy, aby se naučily němčině. Dokonce i v některých lepších továrnách pracovali jen Němci. V tabákové pracovalo tenkrát 2.800 dělníků a z nich nebyl ani jeden Čech. Také by se tam Čech o práci marně ucházel.⁴⁸

Byly to dva světy. Úředníci a všichni „lepší lidé“ byli německé národnosti, Češi byli služkami, pomocníky a dělníky. Pro Čechy však byli jejich němečtí zaměstnavatelé prostředkem obživy, proto i své děti dávali do německých škol. Řídíce se (někdy z donucení) nemorální zásadou „čí chleba jíš, toho píseň zpívej“. V té době se ze všech veřejných prostor mluvilo česky jen v kostele. Z toho je zřejmé, že při národnostním uvědomování svých českých farníků byli kněží výraznou pomocí.

2.2.3 Život českého studenta za rakousko-uherské monarchie

Svá studijní léta v Jihlavě prožil například i Václav Kosmák (1843-1898). Ve své době to byl velmi významný moravský spisovatel, vlastenec a kněz. Jeho vlastenectví se jistě vytříbilo i zkušenostmi ze studijních let v německém městě. Národnostní rozpory, kterým byl vystaven se nesmazatelně zapsaly do jeho duše a odrazily se mimo jiné i v jeho příbězích ze života: „Kukátkách“.⁴⁹

Pocházel z vesnice u Moravských Budějovic, z Martínkova. Tam se německy neučili a chudý český chlapec (i když jinak nadaný) měl s tímto nedostatkem později velké těžkosti. Cestu ke vzdělání měl téměř uzavřenou,

⁴⁷ Viz Jihlavské listy z 18.června 1932, číslo 26.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Srov. KOSMÁK, V. *Kukátko z kukátek*. Třebíč: Rybníček Drahomír, 1998. ISBN nevedeno.

protože tehdy se v Jihlavě studovalo pouze německy. Začal se učit německy u různých učitelů a potom se snažil nastoupit na gymnázium nebo reálku. Bohužel, ukázalo se, že mu na to jeho znalosti němčiny nestačí. Bylo třeba, aby se naučil německy důkladně. Václavův otec, krejčí a kostelník, ho tedy dal na radu pana faráře do školy u sv. Jakuba v Jihlavě, k panu učiteli Václavovi Březinovi. Ten byl ochoten mluvit s chlapcem i česky a když německému výkladu nerozuměl, vysvětlil mu ho česky. Václav Kosmák na něj s láskou vzpomínal. Po roce úspěšného studia němčiny ho pan učitel Březina osobně přivedl do gymnázia a ujistil ředitele, že chlapec umí vše, co je třeba. Václav byl přijat a po absolvování gymnázia v roce 1862 nastoupil do brněnského semináře. Na kněze byl vysvěcen 4.června 1866.⁵⁰

Na začátky studií ovšem vzpomíná jako na těžké roky. Pociťoval nepříznivě německé prostředí. Ve svých příbězích se často zmiňuje o potupách, které musel snášet od profesorů. Ve svém *Kukátku* například vzpomíná na nepovedený nástup do reálky: „*Ah, Wenzl! Český Wenzl! A Ko-Ko Kosmark? Nebo Kosman nebo Kosmas? Co je to za zatracené jméno? To je horší nežli indiánské! Víš co, já tě překřím! Budu ti ode dneška říkat ‚Kasmochr‘.*“⁵¹ *Pan profesor se svému vtipu (!!)* zasmál a celá třída se chechtala s ním. *Stál jsem jako na uhlí a mladá má duše vrávorala. Tak mě přivítal učitel, vychovatel, profesor (!!!) Reissenhofer pouze proto, že jsem neuměl německy, že jsem byl dítětem slovanských rodičů! A takových Reissenhoferů bylo všude dost!*“⁵²

Kosmák mimo jiné také uvádí, jak vlastenecké uvědomění v průběhu studií mezi studenty rostlo: Popisuje jednu z mnoha situací, kdy v květnu při obvyklé studentské radovance – majálesu si začal své vlastenectví uvědomovat i on. Doposud byl přístupem německých profesorů ve škole ve svém češtví srážen. Nyní popisuje odpolední oslavu, při které došlo i na zpívání nejrůznějších písní. Slovanští studenti rozhodli: „*Hoši zazpívejme si přece naši! Koho bychom se*

⁵⁰ Srov. KOSMÁK, V. *Kukátko*, s 74-75.

⁵¹ To znamená pravděpodobně dialektem „sýrař, výrobce sýrů“ – proto ten smích.

⁵² KOSMÁK, V. *Kukátko z kukátek*, s. 69.

báli?“ „Sláva“ volali druzí a začali „Kde domov můj“. Slyšel jsem tehdy (roku 1859) tu píseň poprvé. Stál jsem okouzlen. Každý zvuk, každé slovo padlo mé do duše jako jiskra.“⁵³ V některých dalších příbězích svého Kukátka se Václav Kosmák zmiňuje s bolestí a smutkem o některých odrodilcích, kteří se na německé škole začali za své češství stydět. Totéž uvádí K. Křesadlo ve svých Kapitolách z dějin Jihlavy a tak potvrzuje Kosmákovy příběhy ze života následující informací:

„Už některé události roku 1848 ukázaly, že národnostní emancipace české menšiny pravděpodobně neproběhne pokojnou cestou. Bachovský absolutismus udusil jako všechno jiné i české národní hnutí v Jihlavě. Jeho stoupenci byli považováni za politicky nespolehlivé a pronásledováni, ať již to byl ředitel gymnasia Chýle, profesor jeho ústavu Antonín Vašek, otec Petra Bezruče, či knihkupec Antonín Musil, přítel Havlíčkův. Přesto se všechno [český život] udusit nepodařilo. V r. 1859 zazněla po lesích na Šacberku (Rudném) poprvé slova písně "Kde domov můj" při majálesu studentů jihlavského gymnasia, mezi nimi byl i pozdější spisovatel Václav Kosmák.“⁵⁴

V jednom z dalších příběhů z pozdější doby Václav Kosmák popisuje, jak bylo pro ředitele gymnasia těžké udržet nacionální rozpory ve škole na uzdě. Vypráví, jak po jedné nacionálně ražené rvačce mezi studenty pan ředitel Chýle domlouval studentům: „Doslechl jsem se, že se počínáte pro svou národnost hádat – ano, že jste se již i rvali!“ Pan ředitel zčervenal hněvem a máchl rukou. V celé dvoraně nikdo ani nehlesl. „Rvát se, opakoval starý Chýle jako rozmrzelý lev, „hm, rvát se!“ a kroutil šedivou hlavou. Pak si podepřel boky a spustil: „víte vy kdo jste? Studentes qui student a ne certantes! Studovat máte, snažit se, přičinit se, abyste docílili nějakého vzdělání. Jste teprve nedospělí hoši, jste žáci. Povinností vaší je: učit se a nic více! Vy kteří se každou chvilku třesete před dvojkou, vy chcete rozhodovat o právu Slovanů a Němců?! Počkejte, až něčím

⁵³ KOSMÁK, V. *Kukátko z kukátek*, s. 123.

⁵⁴ KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 118.

*budete, pak bojujte, ale teď se učte, poslouchajte a mlčte! Od této chvíle vám zakazují všechny národní odznaky“!*⁵⁵

Václav Kosmák předznamenává dobu katolických autorů západní Moravy. Své drobné prózy (Kukátka) psal do různých časopisů a dosáhl velkého čtenářského ohlasu. Byly vydány také knižně a spolu s delšími „obrazy ze života“ tvořily desítky svazků. Osvětluje v nich společenské i náboženské problémy, varuje před nezodpovědnými kandidaturami do zastupitelstev, před panskou výchovou dívek apod. Kosmák píše o sedlákovi a pro sedláka, chce být jeho spisovatelem tak plně a bezvýhradně jako je jeho knězem.⁵⁶

Mnohem mladší vzpomínka profesora J.V. Pojera potvrzuje, že se za období celé rakousko-uherské monarchie způsoby jednání s českými studenty vůbec nezměnily. Píše v ní, že v červenci 1912 absolvoval primu německého klasického gymnasia v Jihlavě. Už tehdy tam němečtí šovinisté byli tvrdí a nenáviděli Čechy víc než kde jinde. Chodil jako primán téměř denně domů s brekem, protože ho třídní učitel stále vyhazoval a posílal na českou školu. (Od sekundy již navštěvoval české gymnasium v Brně.)⁵⁷

2.2.4 V období první republiky

Ve sledovaném období prošel Jihlavou při svém působení i P. Dominik Pecka (1895-1981). Coby středoškolský profesor byl r. 1926 biskupem ustanoven na české gymnázium v Jihlavě jako učitel náboženství. Nejen vyučoval, ale sloužil studentům i duchovně. „*Považoval jsem ústav za svou farnost a studenty i profesory za své farníky.*“⁵⁸ Bohoslužby pro studenty konal u sv. Ignáce na náměstí. (To byl tzv. „Český kostel“ - o tom podrobněji v kapitolách

⁵⁵ KOSMÁK, V. *Kukátka z kukátek*, s. 128.

⁵⁶ Srov. PUTNA, C. M. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-059-6, s. 231-3.

⁵⁷ Srov. Lidová demokracie z 17.listopadu.1976, s. 5, článek: Na gymnasiu – Jan V.Pojer.

⁵⁸ PECKA, D. *Starý profesor vzpomíná – vlastní životopis*. Praha: ZVON, 1996. ISBN 80-7113-183-0., s. 118.

věnovaných svatojakubské farnosti.) Významně se zasloužil o růst nejméně jedné generace české inteligence.

Psal příspěvky do celostátního studentského časopisu Jitro, (později jej i redigoval) a aby časopis zpestřil, zavedl v něm rubriku svých zážitků: „Ze zápisníku starého profesora“. Setkal se s velkým ohlasem čtenářů a později tyto příspěvky vydal jako knihu. Vydal i další spisy, především odborná teologická díla. Svým studentům se věnoval i o prázdninách. Nejprve dával exercicie a když zjistil, že se z nich mladým lidem nechce odjíždět, přišel na myšlenku nechat je tam trochu déle. Vyvinuly se z toho letní tábory katolického studentstva. Nešlo při nich jen o tělesnou, ale i o duchovní a mravní rekreaci, jednoduše o celého člověka. Tábory probíhaly v místech nedaleko Dalečína a na Křemešníku. D. Pecka s těmito exkursy udělal dobrou zkušenost a vzal si z nich poučení, že jedna nebo dvě hodiny týdenního vyučování zdaleka nestačí, aby byl profesor náboženství dobrým vůdcem na všech klikatých cestách duševního i mravního růstu svých žáků.⁵⁹

Ke svému vztahu k dalším kněžím působícím v Jihlavě uvádí. *„Aby nebylo nutné volat kněze k zaopatřování do nemocnice ze vzdálené fary, obstarával jsem to já, když to bylo hned ráno. Na oplátku mně kaplani z fary svatého Jakuba pomáhali při zpovídání studentů. S duchovenstvem obou jihlavských farností, premonstrátské i minoritské, jsem se jinak mnoho nestýkal.“*

Po roce 1939 začali jihlavští Němci postupně uskutečňovat svůj dávný plán na zrušení všech české středních škol v Jihlavě. Byly přemístěny mimo Jihlavu, jen gymnázium z počátku v Jihlavě zůstalo i když mu byla odebrána hlavní budova i pobočka. Tehdejších 500 žáků se učilo ve třídách rozmístěných po celé Jihlavě. Školní rok 1939/40 byl zahájen jako obvykle vzýváním Ducha svatého a mší svatou pro katolické žáky v kostele svatého Ignáce. Situace se nadále zhoršovala, Jihlava se poznenáhlu poněmčovala a jak profesor Pecka uvádí

⁵⁹ Srov. PECKA, D. *Starý profesor vzpomíná*, s. 127-8.

ve svých pamětech: „*nezbývala nám jiná zbraň než modlitba. Byli jsme pokořeni, ohroženi, ubiti. Chrám svatého Ignáce býval přeplněn a lidé dychtivě naslouchali mým slovům. Nikdo jiný už nemohl a nesměl k nim promluvit. A já jen v náznacích, symbolech a podobenstvích.*“⁶⁰

Gymnázium bylo zavřeno 4. listopadu 1941, přesto, že se po určitou dobu zdálo, že aspoň jedna střední škola bude Čechům v Jihlavě ponechána. Z Jihlavy se muselo stát čistě německé město (v rámci příprav na plánovanou návštěvu K.H.Franka). Žáci museli školu opustit a profesori byli přemístěni jinam, avšak na ústavy vzdálené nejméně 80 km od Jihlavy. Dominik Pecka odešel na reálné gymnázium do Brna – Králova Pole.⁶¹

Dominik Pecka, povoláním katolický kněz a středoškolský profesor, působil v duchovní správě v Brně-Tuřanech, v Loděnicích a v Brně-Zábrdovicích. Potom vyučoval na gymnáziích v Jihlavě a v Brně. Za komunistické nesvobody byl pro vychovatelské působení mezi mládeží zatčen, odsouzen a uvězněn na Pankráci a ve Valdicích. Krátce po propuštění byl znovu uvězněn na Mírově. Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Olomouci mu v červnu 1969 udělila čestný doktorát teologie. Publikoval díla beletristická, pedagogická, filozofická, překladatelská a náboženská. Současníci a žáci ho pro rozsáhlé vědomosti, působení a lidský přístup ke všem považovali za kněze chápajícího člověka, za vychovatele, redaktora, spisovatele. Byl považován za neobvyklého filozofa - zakladatele filozofické antropologie.⁶² Jeho motto je stále aktuální: “Žijte životem lásky, dobroty, radosti a krásy, abyste na konci života nestáli s prázdnýma rukama“.

⁶⁰ PECKA, D. *Starý profesor vzpomíná*, s. 141.

⁶¹ Srov. PECKA, D. *Starý profesor vzpomíná*, s. 143.

⁶² *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce* III.díl, M-Ř. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3, s. 835-6.

3 Svatojakubská farnost po roce 1850

3.1 Uvedení do problematiky

V počátcích zkoumaného období jsou záznamech farnosti vzpomínány hospodářské těžkosti, zadlužení fary v roce 1843 a dále je zmíněn český kaplan Benedikt Frisch který, i když byl v Jihlavě velmi oblíben, musel Jihlavu koncem srpna 1856 opustit.⁶³ Působení českých kaplanů v převážně německé svatojakubské farnosti probíhalo i v následujících letech. Další zmínka o českých kaplanech je v souvislosti s vizitací a biřmováním biskupa Schaffgotsche v roce 1862.⁶⁴ V německé farnosti byli čeští kaplani dobrým řešením národnostní otázky, prakticky ovšem vynuceným okolnostmi. Strahovská kanonie měla ve svých řadách i členy německé národnosti, zpravidla jich však nebylo tolik, aby jimi mohly být obsazeny všechny německé fary, které Strahov spravoval. Přes nářky německých nacionalistů a stížnosti českých vlastenců (stejně jako ve všech českých a moravských diecézích) museli být posíláni čeští kněží do německých lokalit brněnské diecéze. Svatojakubská farnost zahrnovala i duchovní správu při kostele sv. Ignáce, kde se později soustředila duchovní péče o katolíky české národnosti.

3.1.1 Politické události a vznik prvních spolků

Rakousko uzavřelo v roce 1855 s církví konkordát, kterým se otevírala cesta k opětovné spolupráci státu s církví (po josefínských reformách), ale již po roce 1868 přijala říšská rada spoustu doplňků k ústavě, jimiž se omezovala působnost církve. V laicizovaném Rakousku vznikaly problémy i v souvislosti se školstvím. Vedení města Jihlavy chtělo propustit P. Bergera, bývalého ředitele školy. Později ho však nechalo na místě katechety, když farář Köpl odmítl základní škole zajistit katechetu. Vyšší školy také oznámily faře, že už nad nimi nebude mít dohled a

⁶³ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*. strojopis v soukromém vlastnictví, rok vydání 1964, s. 89.

⁶⁴ Tamtéž, s. 91.

že nebudou předkládat učební plány ke schválení ani že se nebudou zúčastňovat náboženských průvodů.⁶⁵ Nové okolnosti nutily katolíky bránit se a organizovat se. V roce 1870 konala ustanovující chůze německého katolického Volksvereinu. Továřský spolek (Gesellenverein) byl založen již v roce 1855.⁶⁶

Novým brněnským biskupem se stal Karel Nöttig a poprvé přijel do Jihlavy v květnu 1871 vykonat generální vizitaci a udělovat biřmování. Magistrát a úřady odmítly zúčastnit se jeho uvítání. Místo nich se toho ujal nový spolek Volksverein. Biskup později navštívil jeho spolkové místnosti a nešetřil chválou a povzbuzováním spolku k další činnosti.⁶⁷ Faráře mrzelo, že ani opat, i když byl pozván, na vizitaci nepřijel.⁶⁸ Smutně si povzdechl, že musel i vizitační výlohy zaplatit sám ze svého skromného platu. Strahov i jihlavská fara v té době zažívali hospodářský úpadek. Opat nechtěl ani slyšet o žádosti faráře o zvýšení příspěvku na stravné. Další starost měla farnost se zajišťováním vyučování náboženství na školách. Škol přibývalo, a když byla v říjnu otevřena nová dívčí měšťanka, vzal si vyučování na starost zase farář, jako již před tím ve škole v Bedřichově.

Farář Köpl si s opatem moc nerozuměl. Mimo jiné i z toho důvodu, že opat Hron byl Čech a podepsal českou státoprávní deklaraci. Nejruznější neshody vyústily v žádost faráře Köpla o přeložení. Opat mu vyhověl a v roce 1873 jmenoval jihlavským farářem P. Valentina Zodla. Ten nebyl v Jihlavě cizí, kaplanoval zde již v letech 1850-1851.⁶⁹

⁶⁵ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 93.

⁶⁶ Tamtéž, s. 96.

⁶⁷ Tamtéž, s. 97.

⁶⁸ Navzdory farářovým steskům však nutno poznamenat, že opat Vojtěch Hron byl nejen „pokročilého věku“, ale především byl v březnu onoho roku 1871 zvolený. Benedikován byl teprve v červnu, takže jeho neúčast je pochopitelná.

⁶⁹ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 97

3.1.2 Jihlava za biskupa Františka Saleského Bauera

V roce 1882 nastoupil na brněnský biskupský stolec František Salesius Bauer,⁷⁰ navzdory svému příjmení byl české národnosti (1882-1904). Mimo jiné horlivě zaváděl májové pobožnosti. Ty pocházely z druhé poloviny 18. století, ale do rakouských zemí pronikly později. První májové pobožnosti (české i německé) se v našich diecézích konaly teprve v letech 1850-1856 a to v hlavních městech. Do ostatních měst a farností se rozšířily až v letech sedmdesátých a osmdesátých.⁷¹ V Jihlavě byly zavedeny v roce 1883 a jako i ostatní náboženský život a pastorece byly i májové pobožnosti národnostně odděleny. Němci měli pobožnosti v pondělí a Češi ve čtvrtek.⁷²

Velkou událostí pro českou část farnosti bylo svěcení nové (matiční) školy v Křížové ulici (16. září 1882).⁷³ Ohledně škol nastala ještě jedna změna. Na dívčí měšťance nastoupil katecheta P. Jan Kerpes, což pro faráře Zodla (po devítileté bezplatné službě) znamenalo značné uvolnění.

V historickém kalendáři Jihlavy je uvedeno datum další významné církevní slavnosti. Je to 26.srpna 1884, kdy byly do Jihlavy převezeny ostatky misionáře Augustina Strobacha a byly slavnostně uloženy v sakristii kostela sv. Ignáce.⁷⁴ Tento mučedník pocházel z Jihlavy, stal se knězem a odjel na misie. Později byl během povstání domorodých kmenů na Mariánských ostrovech v Tichém oceánu zabit. Jeho ostatky v průběhu let putovaly po různých městech a nyní, 200 let od jeho smrti, navrhl okruh přátel kostela sv. Ignáce, že by bylo vhodné, aby se

⁷⁰ Srov. Moravský zemský archiv v Brně - Státní okresní archiv Jihlava (dále jen MZA Brno - SOKA Jihlava), fond Římsko-katolický farní úřad u sv.Jakuba v Jihlavě (dále jen ŘKFÚ) u sv.Jakuba v Jihlavě, Farní archiv (dále jen FA), inv.č. 33A, list 5.

⁷¹ Srov. ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, IX.*, s. 80.

⁷² Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 6.

⁷³ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 159.

⁷⁴ Srov. JAROŠ, Z. *Jihlava v datech: Historický kalendář města Jihlavy*. Jihlava: Astera G, 1999. ISBN 80-901312-4-7., s. 68.

ostatky mučedníka vrátily zpět do Jihlavy. Získali schválení biskupa a tak se v roce 1884 u svatého Ignáce uskutečnila velká slavnost.⁷⁵

Ve dnech 2.-6. května 1887 konal v Jihlavě biskup Bauer vizitaci a uděloval při ní svátost biřmování.⁷⁶ Němečtí představitelé města dali najevo českému biskupovi a zřejmě i českému faráři svou nespokojenost. Magistrát a gymnasium se odmítly zúčastnit vítání. Některé další školy ale vítat biskupa přišly a hlavně oba německé katolické spolky, Volksverein a Gesellenverein, se pokusily špatný dojem napravit. V úterý bylo svaté biřmování u sv. Ignáce, ve středu u sv. Jakuba, ve čtvrtek u Matky Boží. V pátek měli biřmování zvláště Češi a pan biskup k nim pronesl českou řeč.⁷⁷ V té době vedl farnost zřejmě český farář Nepomuk Králík.

Další generální vizitace z 19.června 1893 je zaznamenána i zápisem v knize kázání s podpisem Francis. Salesius, Episcopus.⁷⁸ Při této příležitosti biskup také uděloval svátost biřmování. Tato slavnostní událost je obsáhle zaznamenána i v pamětní knize, kde je podrobný zápis jednotlivých dnů na pěti stranách. Je tam zaznamenáno například, že biskup jmenoval faráře Nepomuka Králíka konsistorním radou, že v neděli udělil biřmování u sv. Jakuba 795 lidem z vesnic, v pondělí 613 věřícím z města, v úterý 337 školákům z vesnic, odpoledne měli biřmování Češi (dospělí i děti), ve středu zase a ve čtvrtek bylo biřmování u minoritů a mnoho dalších podrobností.⁷⁹

3.1.3 České pastorační aktivity

Faráři i další kněží, kteří v Jihlavě působili, se výraznou měrou podíleli na náboženském i národním životě města. Doklady o tom se mimo farní zdroje obtížně hledají. Snad na dokreslení situace poslouží následující článek uveřejněný v Jihlavských listech. Není jednoduché najít v tehdejších novinách jakoukoliv

⁷⁵ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 7.

⁷⁶ Tamtéž, list 11.

⁷⁷ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 109.

⁷⁸ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv. č. 160.

⁷⁹ Tamtéž, inv.č. 33A, list 21-24.

zmínku o životě a působení katolické církve ve městě. Následující text patří k výjimečným. Byl uveden v Jihlavských listech jako vzpomínka P. Viléma Ondráčka na působení řeholníků v českém školství.

Konsistorní rada a strahovský premonstrát P. Vilém Ondráček popisuje na základě vyprávění svého otce, Jana Ondráčka, poštovního úředníka v Jihlavě a ze svých vlastních pamětí následující události a uvádí jména pro českou věc angažovaných premonstrátů.⁸⁰

„Česká Beseda jihlavská v letech 1880, 1881 a 1882 horlivě jednala o zřízení matiční školy a úsilí toho se také činně zúčastnil i můj otec, který by byl rád viděl uskutečnění české školy, abych do ní mohl již prvním rokem choditi. V Malči na Chotěbořsku dlící Dr. Rieger jednou navštívil Jihlavu a poté radou i činem otevření matiční školy v letech 1882-83 uspíšil.

V Besedě akci školskou podporovali strahovští kaplani jihlavští: Sarkandr Zedníček, Adolf Wágner, Gerlach Dvořák, Ferdinand Cífka a Arnošt Vávra. Zejména se o věc zasloužil uvedený již P. Gerlach Dvořák, český kazatel u sv. Jakuba, který za to dostal od Němců nový titul "Hetzkaplan".⁸¹

V neděli po 15. září 1882 po zápisu, který konal první řídící učitel Hanuš Klíma, byly služby boží v kostele u sv. Ignáce. Mši sv. sloužil kaplan Ferd. Cífka a zpívala se při ní česká píseň: .Bože, před Tvou velebností. Chlapeckou I. třídu učil Karel Simbrun, rodem z Třeboně. Velmi se mně a všem spolužákům líbil, neboť nám imponoval svou ušlechtilou tváří, dlouhými černými vlasy a čamarou. Byl přísný, ale spravedlivý. Hned v prvním roce vléval nám do duší lásku k rodnému jazyku. Živě se pamatuji, jak nás vodil k tabuli, kde byly pověšeny obrázky Vyšehradu, Národního divadla, Hradčan, Kutné Hory, Řípu a jiných významných míst českých.

⁸⁰ Viz. Jihlavské listy z 2. března 1932 č.11, článek: Vilém Ondráček – Jihlavští premonstráti a česká škola matiční.

⁸¹ Kaplan – štváč.

Premonstrát P. Ferinand Cífka učil hned od počátku po tři léta náboženství ve škole, po něm dva roky P. Sáles Štětka a pak jeden rok P. Bohumír Hendl. Tito kněží pracovali společně s učiteli na prospěchu matiční školy. Vykonal mnoho dobrého podporováním chudé školní mládeže dárky při slavnostech vánočního stromu, při výletech do Boroviny a při zkouškách náboženských.

*Poměr premonstrátů k české škole byl vždy srdečný. Během let učili na matiční škole tyto kněží: P. Gerlach Dvořák, Ferdinand Cífka, Benedikt Kerbl, Method Zavoral, Isidor Zahradník, Aegidius Stárek, Herman Kubát, Roman Seitz, Tadeáš Urbanides, Theodorich Forst, Egon Maur, Romuald Perlík, Hugo Fürst aj.*⁸²

3.1.4 Výuka náboženství

Ve školním roce 1899-1900 se podle hlášení katechetů a vyučujících kněží (z farnosti svatého Jakuba) náboženství učilo na sedmi školách v Jihlavě. Je zaznamenán počet vyučovacích hodin týdně, počet tříd, počet žáků a podobné statistické údaje. V hlášení se nachází také kromě probrané látky vyplněná kolonka: školní modlitba, mše svatá, přijímání svátostí, průvody a jiné pobožnosti a hodnocení vyučujícího v řádku nazvaném: „výsledek vyučování.“ Podle vyplněných údajů se dozvídáme, že vyučování náboženství se konalo dvě hodiny týdně pro každou třídu.⁸³

Z toho se dozvídáme, že dítě bylo v náboženských věcech ve škole vzděláváno, ale i přes to kněží kladli důraz na náboženskou výchovu dětí v rodině. Svědčí o tom i fakt, že P. Isidor Zahradník, při pouti na den svatého Jana Křtitele již v roce 1894 pronesl kázání: „*Kým bude vaše dítě? Abyste poznali, jakými budou děti vaše, pohlédněte: 1. na sebe a na způsob jakým děti vychováváte, 2. na soudruhy dětí svých a 3. na děti samy.*“ Kázání mělo úspěch

⁸² Srov. Jihlavské listy 1932 č.11.

⁸³ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 524.

a později bylo publikováno v homiletickém časopise Kazatel.⁸⁴ (Tento čtvrtletník vycházel od roku 1894 v Olomouci.)⁸⁵

To, že se ve školách vyučovalo náboženství, ale ovzduší škol bylo již tenkrát církvi nepřátelské, dokládá i zápis z roku 1900. Je jím česky psaný dopis P. Jana Brabence, děkana v Brtnici, kterým svolává na den 27. prosince schůzi veškerého duchovenstva západní Moravy do místnosti spolkového domu katolických jinochů v Jihlavě. Jako hlavní bod programu je uvedeno: „1. Jak provést organizaci v našich okresech, aby čeliti mohla organizovanému působení učitelstva nám nepřátelského. 2. Jak se postavit proti útokům časopisu Hlas západní Moravy, který v každém čísle přináší mnohé lživé zprávy o kněžích.“⁸⁶ A další body z našeho hlediska méně důležité. Dnes je pro nás skoro neuvěřitelné, že v roce 1900 měli kněží problém s nevěřícími učiteli a že četli v novinách pomluvy o svých spolubratřích. Tuto situaci se podrobněji rozebereme v následující kapitole.

3.2 Tendence k laicizaci společnosti.

V důsledku politických změn po roce 1868 a vnitrocírkevních událostí následujících let docházelo k odcizení mnohých katolíků v zemi. V severních Čechách docházelo mezi Němci k odpadlictví ke starokatolicismu a další ztráty byly ve prospěch ateismu, obojí vyvolané německým nacionalismem. Ještě závažnější bylo, že vyschly hlavní prameny katolické podstaty: intelektuálové v německých učitelských a profesorských vrstvách a zvláště v Praze na dosud

⁸⁴ Srov. PODLAHA, A. Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913, část první. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, 1912. ISBN neuvedeno, s.457.

⁸⁵ Tamtéž, část čtvrtá, s. 1853.

⁸⁶ Dopis P.Brabence, MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 524.

národnostně nerozdělené univerzitě (do roku 1882), se odkonfesionalizovali. Další pramen který téměř vyschl, původně ležel v oblastech jižní Moravy a Šumavy.⁸⁷

Vzmáhající se národnostní konflikt, proticírkevně zaměřený liberální indiferentismus (německé oblasti Čech platily za mateřské země protikatolického liberalismu v Rakousku) a proti reformám zaměřené reakční síly vedly církve k nešťastně zvolené obranné taktice, vedoucí nakonec do izolace. Následkem toho bylo, že církve ustrnula, odcizila se jí velká část. společnosti a stupňovalo se pokušení vytvořit z církve ghetto. Církve, nejen v našich zemích, nebyla schopna rozumět soudobým problémům společnosti a zasadit se za ně.⁸⁸

Ke zhoršení německo-českých vztahů přispěla skutečnost, že odklon Němců od katolické církve měl za následek pokles zájmu o kněžské povolání. V důsledku toho přicházeli do jazykově smíšených nebo německých oblastí, čeští kaplani a faráři, což vedlo k neshodám a to i za předpokladu oboustranné dobré vůle.

Jen pozvolna nacházela katolická církev okolo přelomu století cestu k moderní společnosti a sbírala v sobě síly, které by proti anticírkevnímu duchu doby nepůsobily jen v defenzívě. Prvním krokem v tomto směru byly tovaryšské spolky (Kolpingsvereine) s cílem dalšího odborného a náboženského vzdělávání. Z nich vyrostlo lidové spolkové hnutí (Volksbundbewegung), které spatřovalo svoji hlavní úlohu v apologetickém a sociálně politickém školení a ujímalo se mladší generace. Velkého významu dosáhlo křesťansko-sociální hnutí na poli duchovně kulturním, církevně pastorálním a sociálně reformním. Nicméně ke zvládnutí sociálních otázek byly v Rakousku a v českých zemích nasazeny síly výrazně později než v sousedním Německu.⁸⁹

⁸⁷ Srov. BAUER, F., GLASSL, H., HÄRTEL, H. aj. *Tisíc let česko-německých vztahů: Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. 2. rozšřf. vyd. Praha: Panevropa, 1995. ISBN 80-85846-03-9, s. 178.

⁸⁸ Tamtéž, s. 178.

⁸⁹ Tamtéž, s. 179.

3.2.1 Jihlavská fara převážně česká

P. Jan Nepomuk Králík byl farářem v Jihlavě v letech 1885-1897. V soupisu kázání u sv. Jakuba, který začíná rokem 1890, je hned od počátku uváděna u jeho podpisu funkce – farář a jeho poslední podpis se vyskytuje v roce 1897. Jména dalších kazatelů jsou z počátku knihy (1890) Isidorus (Zahradník) a Bruno (Sauer), od roku 1900 přibývají jména Petr Teplý, Egid Stárek, Method Zavoral, v dalších letech se objevují jména Pavel Souček, Albert Vítěz, Isfrid Kuba, Xaverius Návrat, Hugo Fürst a další. Podpis Isidorus (Zahradník) se už po roce 1900 neobjevuje, což souvisí s jeho odvoláním do Prahy v roce 1899, jak bude ještě zmíněno.⁹⁰ Některá z těchto jmen se objevují i ve výše uvedeném článku o premonstrátech na české škole. Všechna jména a jejich časové umístění se shodují s informacemi z dalších zdrojů.

Farář Nepomuk Králík jistě pečoval i o své německé farníky s láskou a péčí. O tom však, že smýšlel jako Čech, svědčí mimo jiné i jeho zápis v kronice k pohřbu vůdce jihlavských Čechů Dr. Fritze: „*Nikdo z radnice nepřišel, zato snad ani jeden Čech nechyběl a ze srdcí našich zněla česká modlitba za milovaného přítele a pravého vlastence.*“⁹¹ Že měla tehdejší fara hodně blízko k české Jihlavě, ukázalo se také při svěcení Dětské opatrovny. Dne 13. října 1895 byla v 10 hodin u sv. Ignáce mše svatá, při níž zpíval pěvecký sbor české Besedy, načež šli farář Králík s kaplany Zahradníkem a Kubátem dům posvětit. Přítomna byla celá Beseda a všechny ostatní české spolky. V té době se české obyvatelstvo na Moravě rychle prosazovalo. Čeština byla zavedena jako povinný předmět také na německé reálce. Toto vyučování převzal kaplan od sv. Jakuba P. Metod Zavoral, protože nikoho jiného v Jihlavě neměli.⁹²

⁹⁰ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 160.

⁹¹ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 113 – tento zápis je uveden v pamětní knize 33A na druhé straně listu 26. Vzhledem k přesnosti informací, které P. Med uvádí ve svých análech je zřejmé, že při sepisování dějin svatojakubské farnosti pečlivě čerpal z dostupných archivních pramenů a tím se dá předpokládat, že i ostatní (neověřené) zprávy jsou věrohodné.

⁹² Tamtéž, s. 113.

3.2.2 Farář Beckert – uklidnění německých katolíků

Pokud byl farářem P. Králík, měla fara blízko k české menšině. Němci toho však využívali a německá radnice proto bojkotovala nejen faráře, ale dokonce i biskupa. S příchodem nového faráře Alexandra Beckerta⁹³ (1897-1914) se karty obrátily. Beckert byl Němec a jako takový se snažil udržet především kontakt s německou většinou. To mu získalo sympatie i u liberálů a najednou se začínala trhlinka mezi Němci a farou zacelovat a hojit. V knize kázání je jeho podpis už v roce 1897 a podepisuje se jako farář i v dalších letech. (V průběhu roku 1914 se objevuje nové jméno faráře: Bruno Sauer.)⁹⁴ V Jihlavě se v počátku Beckertova působení udržela německá převaha, ale jinde v zemi bylo naopak na postupu češství. A tak i v převážně německém městě někdy docházelo k nacionálním střetům. V těchto letech byl hlavním hrdinou takových bouří kaplan Isidor Zahradník.

3.2.3 P. Isidor Zahradník

Katoličtí Němci měli řadu spolků a zájmových organizací. P. Zahradník začal dávat dohromady český spolek „Spolek katolických mužů a jinochů“⁹⁵. Byl to spolek politický a tím i nacionálně zbarvený. Faráři se to samozřejmě nelíbilo, protože tím byl jako kaplanův představený stavěn do nemilé pozice. P. Zahradník na to ale nedbal. Například o Božím Těle 9.června 1898⁹⁶ šel P. Isidor v průvodu s odznaky nové organizace. Německé obyvatelstvo tím bylo zcela pohoršeno, protože v tom vidělo provokaci. Městská rada ihned poslala opatovi do Prahy žádost, aby kaplana z Jihlavy odvolal. Nic se nedělo, tak poslali druhou stížnost, ještě ostřejší, ale opat se kaplana zastal. Odepsal velmi opatrně, že P. Zahradníka napomene, ale že ho z Jihlavy neodvolá. Němci si tedy poradili sami. Dohodli se, že budou kaplana bojkotovat a nebudou od něj přijímat svátosti. Dokonce mu udělali o slavnosti Porcinkule, ostudu. P. Zahradník byl pozván

⁹³ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, Gedenkbuch, list 28 – 1. května 1897 jmenován P. Beckert farářem u sv. Jakuba.

⁹⁴ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 160.

⁹⁵ Tamtéž, inv.č. 33A, list 29.

⁹⁶ Tamtéž, inv.č. 33A, list 30.

k minoritům jako slavnostní kazatel.⁹⁷ Němečtí katolíci zaplnili téměř celý chrám a když P. Isidor vystoupil na kazatelnu, všichni se na protest vyhnuli ven a kostel zůstal téměř prázdný.

Problém sporů vyvrcholil, když po atentátu na císařovnu Alžbětu byla sloužena zádušní bohoslužba u sv. Ignáce.⁹⁸ Městská rada poslala faráři Beckertovi žádost, aby se kaplan smutečního aktu nezúčastňoval, protože by z toho mohly vzniknout nepříjemnosti. P. Isidor tuto žádost, kterou mu farář dal přečíst, uznal a slavnosti se nezúčastnil. Potom ale napsal na biskupství dopis, že mu farář, v rozporu se zákonem, zakázal vstoupit do kostela a zúčastnit se bohoslužeb. Vzniklo z toho velké pohoršení a rozvinula se dlouhá a nemilá korespondence. Nakonec bylo jasné, že bude lépe chvíli počkat, jestli se situace neuklidní. Vášně však neopadávaly, naopak ještě více se vzdouvaly.⁹⁹ Vina byla na obou stranách. Němci pořádali tak dlouho podpisové akce proti nenáviděnému kaplanovi, až nakonec opat Sigismund Starý odvolal P. Zahradníka do Prahy.¹⁰⁰ Bylo zřejmé, že spory opravdu neslouží ani ke cti a chvále Boží, ani k dobru národa. Obdobné začátky politické angažovanosti nalezneme i u dalších kněží, např. Mons.Jana Šrámka z dob jeho působení v Novém Jičíně.

3.2.4 Výrazné nacionální oddělení pastorače

Po této události byla katolická Jihlava rozdělena ještě ostřeji než dřív. Nacionální smýšlení na obou stranách bylo mnohem živější než náboženské a církevní uvědomění. Od té doby se čeští a němečtí katolíci v Jihlavě téměř neznali a každá část farnosti se vyvíjela samostatně. Je samozřejmé, že duchovní správa tím trpěla. Místo P. Zahradníka do Jihlavy přišel P. Engelbert Pfeiffer¹⁰¹ a život farnosti pokračoval dál. V květnu se v kostele svatého Jakuba objevila nad svatostánkem nová krásná socha Panny Marie určená pro májové pobožnosti.

⁹⁷ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č.33A, list 30.

⁹⁸ Tamtéž, list 30.

⁹⁹ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 117.

¹⁰⁰ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33 A, list 32.

¹⁰¹ Tamtéž, list 32.

Dosud měli Němci pobožnost v pondělí a Češi ve čtvrtek. Nyní se dohodlo, že Němci budou mít pobožnost dvakrát (v pondělí a ve čtvrtek) a Češi jednou (v sobotu).¹⁰²

Nové století začalo ve znamení Božského Srdce Páně. Při slavné mši svaté na Nový rok byla vystavena Nejsvětější Svátost, na konci mše se modlily litanie a zásvětná modlitba k Božskému Srdci.¹⁰³ Tento rok byly výhody milostivého léta rozšířeny na celý svět, proto se konalo i v Jihlavě 19. května 1900 odpustkové procesí od kostela ke kostelu¹⁰⁴. Zúčastnilo se ho několik tisíc lidí.

Ve dnech 10. až 14. června 1901 navštívil Jihlavu brněnský biskup Bauer, vykonal generální vizitaci a udělil svátost biřmování.¹⁰⁵ Přivítání bylo o něco vřelejší než v roce 1893. Tentokrát se ho zúčastnili i představitelé města. Hodně k tomu pomohla přítomnost arciknížete Leopolda Ferdinanda, který byl i na faře na reprezentační hostině. Ten také pozval biskupa a faráře na návštěvu k sobě. (Celý průběh návštěvy biskupa podrobně rozepsán podle jednotlivých dnů i hodin, je uveden v pamětní knize Gedenkbuch svatojakubské farnosti pod číslem 33A.) Mimo jiné biskup navštívil spolky a to jak německý Volksverein tak český Katolický spolek. Zkrátka snažil se být pastýřem všech svých ovcí bez ohledu na jejich národnost. (Viz. kapitola 4.2 - České spolky.)

Dopis z Brna, kterým biskup Bauer jmenuje Alexandra Beckerta, faráře u sv. Jakuba v Jihlavě, konzistorním radou je datován 26. září 1901¹⁰⁶ (to znamená nedlouho po návštěvě Jihlavy). Je zřejmé, že si je biskup vědom zásluh jihlavského správce, i když byl farářem teprve čtyři roky. O tři roky později, 3. listopadu 1904, se farář Beckert jmenovacím listem stává dokonce biskupským radou.¹⁰⁷ Tentokrát ho jmenuje další brněnský biskup Pavel hrabě Huyn. List

¹⁰² Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 118.

¹⁰³ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33 A, list 35.

¹⁰⁴ Tamtéž, list 35.

¹⁰⁵ Tamtéž, list 36.

¹⁰⁶ Tamtéž, list 38.

¹⁰⁷ Tamtéž, list 42.

z biskupství je latinsky podepsán a orazítkován a jako i předcházející doklad je uložen u farní dokumentace.¹⁰⁸

3.2.5 Změny na biskupském i papežském stolci

V roce 1903 (20. února) se oslavovalo pětadvacáté výročí zvolení Lva XIII papežem. Farář Beckert papeži poslal pozdravný telegram.¹⁰⁹ Dne 20. července Lev XIII. zemřel a 31. července byl zvolen papežem kardinál Giuseppe Sarto, patriarcha benátský, který si dal jméno Pius X.¹¹⁰ Obě události se samozřejmě slavily bohoslužbami. Na jaře roku 1904 nastala změna i na brněnském biskupském stolci. Dosavadní biskup Bauer se stal olomouckým arcibiskupem a v Brně nastoupil hrabě Pavel Huyn¹¹¹ (1904 – 1916).

V únoru 1905 opustil Jihlavu kaplan P. Metoděj Zavoral,¹¹² oblíbený český kazatel, který zde úspěšně působil od roku 1888. Záznamy českých kázání u sv. Jakuba z let 1893-1897 jsou uváděny s podpisem kazatele. Tím byl ve všech případech Method (Zavoral).¹¹³ Česky kázal samozřejmě i v následujících letech. V letech 1900-1905 farář Beckert vynaložil velké úsilí na opravy kostela. Mimo jiné se snažil zajistit nové zvony pro kostel svatého Jakuba. Ten měl dosud čtyři zvony, ale dva z nich nezvonily, protože byly puklé. Bylo potřeba nahradit je novými. Další zvon s ostatními neladil, protože sem byl přinesen odjinud. Jen jeden zvon byl použitelný. Po hledání nejlepší cesty navrhl zvonař z Vídeňského Nového Města Petr Holzner, aby se mimo zvon Zuzanu všechny ostatní zvony snesly, přetavily a naladily do akordu s hlavním zvonem.¹¹⁴ Faráři Beckertovi se postupně podařilo na tento záměr sehnat všechny potřebné peníze. Současně se v této době opravila také věž.

¹⁰⁸ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 30, 31 – jmenovací listy potvrzují výše uvedený zápis v kronice.

¹⁰⁹ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33 A, list 39.

¹¹⁰ Tamtéž, list 40.

¹¹¹ Tamtéž, list 41.

¹¹² Tamtéž, list 42.

¹¹³ Tamtéž, inv.č. 162.

¹¹⁴ Tamtéž, inv.č. 33 A, list 44.

O opravy jihlavského kostela se velice zajímal i strahovský opat. Dokonce se zde byl 24. Července 1905 podívat. Byla to ale jeho poslední návštěva Jihlavy.¹¹⁵ Dříve než zvonář Holzner oznámil, že jsou zvony hotové, opat Starý zemřel. Na Strahově se vlády dočasně ujalo pětičlenné direktorium, ve kterém zasedali i tři bývalí jihlavští kaplani: Balabán, Zavoral a také Zahradník.¹¹⁶ Svěcení nových zvonů v Jihlavě se stanovilo na 19.září 1905. Byla to velká sláva a znovu se ukázala Beckertem dosažená shoda mezi farářem a obcí. Slavilo celé město v čele se starostou.¹¹⁷ Obřad vykonal P. Beckert za asistence všech sedmi kaplanů. (Od sv. Jakuba i od sv. Ignáce.)

3.2.6 Nový biskup v německé Jihlavě

Brzy po slavnosti svěcení zvonů se farnost chystala na další slavnost. Na 27. - 28. září 1905 byla oznámena generální vizitace a biřmování.¹¹⁸ Byla to první návštěva nového biskupa Pavla Huyna. Ale hned prvním kázáním se pan biskup nezavděčil. Když totiž skončil kázání v německé řeči, myslel si, že by bylo dobré říci několik českých slov. To ale neznal jihlavské Němce. Když pronesl první české věty, nastal v kostele šum a oni se hrnuli ven.¹¹⁹ Vzniklo z toho velké rozladění na obou stranách. Jinak vizitace a biřmování v dalších dnech měly již hladký průběh a jak u sv. Jakuba, tak u minoritů nevznikla žádná další nedorozumění. Biskup už věděl, jak se má chovat, nechce-li narazit. Proto i rozloučení bylo srdečné a biskup děkoval za milé pohostinství.

Volba nového strahovského opata se konala 24. ledna 1906 a byl v ní zvolen bývalý jihlavský kaplan P. Metod Zavoral.¹²⁰ Jedno z jeho z prvních rozhodnutí vůči Jihlavě bylo, že svému bývalému šéfovi Beckertovi zvýšil měsíční subvenci o 50 K. První návštěvu Jihlavy ve funkci opata vykonal 19. dubna 1906. Farář

¹¹⁵ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33 A, list 44.

¹¹⁶ Tamtéž, list 45.

¹¹⁷ Tamtéž, list 45.

¹¹⁸ Tamtéž, list 46.

¹¹⁹ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 125.

¹²⁰ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33 A, list 47.

ho při ní žádal, aby směl opravit farní budovu, ale opat mu na to peníze neposkytl. Od té doby se neměli nějak zvlášť rádi, i když mezi nimi nebylo ani nějaké vážnější nepřátelství.¹²¹ V červenci téhož roku odešel z Jihlavy P. Egid Stárek, český kazatel a místo něho přišel ke svatému Jakubu P. Christian Honsig, jihlavský rodák narozený v roce 1876. Českou duchovní správu si vzal na starost P. Teplý.¹²²

3.3 Náboženský život

Náboženský život se skládal v první řadě z nedělních bohoslužeb a kázání, z každoročně se opakujících slavností církevního roku a přípravných kázání jako například postní kázání, adventní promluvy k jednotlivým stavům (tj. ke školní mládeži, dospívajícím dívkám i chlapcům zvlášť, mužům a ženám), májová kázání a pobožnosti při různých příležitostech¹²³. Dále poutí, procesí, různých svěcení, výročí světců, kostelů apod. Například každoročně se o svátku Nejsvětější Trojice uskutečňovala česká pouť na Křemešník a následující neděli procesí Božího Těla. Farnost minoritů měla Boží Tělo o týden později.¹²⁴ Také pobožnosti náboženských bratrstev utužovaly náboženské cítění svých členů a vzájemně se v prožívání víry podporovali. V záznamech lze najít poznámky o společném přijetí svátostí členy spolku. Významnou vzpruhou náboženského života farnosti byly lidové misie.

3.3.1 Lidové misie a nedostatek kněží

Lidové misie je ustálený název pro nový způsob práce v duchovní správě. Je jim nutno přiznat hlavní zásluhu na katolickém uvědomění lidu. Obsahem je několikadenní soustavné poučování farnosti, zvláště o stavovských povinnostech, jehož účelem je duchovně otrást a přivést k nápravě dosavadních chyb, posílit vůli a nadchnout ji k dobrému a lepšímu. Prostředkem je účinnost

¹²¹ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 128.

¹²² Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33 A, list 47.

¹²³ Tamtéž, inv.č. 162.

¹²⁴ Tamtéž, inv.č. 162.

slov cizích misionářů, kteří musí být zpravidla výbornými kazateli, a mají vynikat svatostí života.¹²⁵ Ve dnech 20. - 29. října 1907 se konaly v Jihlavě již druhé lidové misie. V kostele svatého Jakuba pro Němce, v kostele svatého Ignáce pro Čechy. Vedli je jesuité, pro Čechy kázali P. Anton Odstrčilék a P. Josef Řehoř, oba z Prahy. Oba kostely obzvláště večer bývaly přeplněné a nával u zpovědnic se protahoval až do jedenácté hodiny v noci. Na žádost farního úřadu nařídily školní úřady jihlavský i německobrodský, aby se na misijní kázání dostavily i školní děti. Počet svatých přijímání přesáhl 8.000. Závěru misí se zúčastnil i strahovský opat Zavoral.¹²⁶ Jejich uskutečnění je potvrzeno i v knize českých kázání z let 1906-1917. Je tam zaznamenáno, že se na podzim roku 1907 konala misijní kázání a v roce 1908 o velikonočním pondělí nebylo kázání, ale poučení o sv. biřmování.¹²⁷ O biřmování v následujícím odstavci.

Ve dnech 10.- 20.května 1908 byla další generální vizitace a biřmování.¹²⁸ Vítání bylo slabší než jindy, Němci biskupa – ač němce - bojkotovali a Češi se cítili odstrčeni. Při úvodním kázání (farář výslovně připsal, že německém) bylo přítomno jen asi 200 osob, to znamená, že ani lavice nebyly obsazeny. Vizitace byla velmi důkladná a na nic se nezapomnělo. Zkouška z náboženství byla na gymnáziu, na reálce, dále na chlapeckých a dívčích obecných školách 1., 2., 3. a 4. obvodu i na české chlapecké a dívčí škole. Biřmování přijalo u sv. Jakuba 1.380 lidí, u minoritů bylo biřmování zvlášť.¹²⁹ Zanedlouho potom pan opat přeložil P. Christiana Honsiga k sv. Ignáci, aby převzal vyučování náboženství na novém lyceu. K sv. Jakubu přišel za něho P Albert Vítěz. - Zdá se, že farář nebyl s touto výměnou spokojen, neboť měl teď u sv. Jakuba tři Čechy kaplany. Jiná možnost asi tenkrát nebyla.

¹²⁵ Srov. ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, IX.*, s. 9.

¹²⁶ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 49 dole a podrobný popis průběhu misí je uveden na první straně listu 50.

¹²⁷ Tamtéž, inv.č. 162.

¹²⁸ Tamtéž, inv.č. 33A, list 51.

¹²⁹ Tamtéž, list 52 a 53 opět s pečlivě rozepsaným průběhem vizitace.

Podobná situace byla i na jiných místech, jak svědčí poznámka Bohumila Zlámala: „Rostoucí počet kněžstva venkovského původu přivodil v našich zemích i změnu národnostní. Dodávaly-li dosud největší počet dělníků na vinici Páně města, tj. měšťanské, živnostnické a úřednické rodiny, národnostně buď poněmčené nebo nevyhraněné, přejímá v druhé polovině 19. století prvenství převážně český venkov, neboť německý venkov zklamal po této stránce úplně. Vítězství českého živlu v církevním kněžstvu je patrné jak z národnostních statistik bohoslovců, tak z varovných hlasů na německé straně, jež se hrozila důsledků. Celkový podíl německých rodin na kněžských povoláních neobsahoval ani 10%, třebaž německých katolíků bylo víc než třetina všeho obyvatelstva. Kolem roku 1900 bylo i v německých děkanátech skoro polovička kněží, rodilých Čechů.“¹³⁰

Tíživý nedostatek kněží má v textu svého kázání zaznamenaný i „český kazatel“ P Metod Zavoral, který v Jihlavě několik let působil.¹³¹ Snaží se povzbudit věřící k rozhodnutí zdůrazněním důstojnosti a štěstí kněžského stavu, i když z to zdaleka neznamená pohodlný život.

„Blahoslavení chudí. Víím, řeknete: Je to krásné, vznešené, připouštím, že je to pravda. Tak říkáte, a přece nevěříte z toho ani slova. Odpíráte Ježíši Kristu. A zvítězí-li někdy ve vaší rodině, ve vašich dětech, jež tolik milujete, a je-li očividno, že v nich zvítězil, jak se chováte? Vaše děti se chtějí obětovati Pánu Bohu, chtějí zvoliti chudý a pokorný život sluhů Páně neb služebnic božích, a vy všemi prostředky lásky i tvrdosti je chcete odvrátiti od Ježíše Krista, odvrátiti od života, jenž je doslovným splněním Kristových slov: »Blahoslavení chudí, blahoslavení plačící, blahoslavení, kdož protivěnství trpí.«¹³²

V našich katolických rodinách se bojuje proti tomu, aby se smělo dítě obětovati Bohu a v něm i svému národu a celému lidstvu. Dnes Církev trpí nedostatkem kněží. Myslíte snad proto, že by Bůh již nedovedl mluvíti k srdcím

¹³⁰ ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, IX.*, s. 105.

¹³¹ Srov. ZAVORAL, M. *Duchovní řeči na všechny neděle a svátky roku církevního*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, 1902. ISBN neuváděno.

¹³² Tamtéž, z kázání : Ježíš znamením odporu, s. 277.

a najíti duše služby Jeho důstojné? Ach, důvody jsou jiné. Dříve vstoupiti do stavu kněžského znamenalo vstoupiti do stavu mocného, váženého, býti na cestě k důstojnostem a poctám. Dnes znamená to voliti život s nepatrnými příjmy a přídavkem k nim potupu a pronásledování. To je příčinou, proč naše rodiny dnes odpírají Kristu. Dříve mu dávaly rády děti své; dnes tak nečiní, protože nevěří, že chudoba je blahoslavenstvím a kněžský úřad že je úřadem vznešeným; nevěří, že je nejvyšším štěstím pro katolickou matku, žádá-li na ní Bůh dítěte jejího, aby z něho učinil otce i matku tisícerych duší, a odtrhuje-li je od srdce mateřského, aby mu dokořán otevřel srdce všech, kdo trpí a hřeší.“¹³³

3.3.2 Další pobožnosti a náboženské spolky

V roce 1910 zavedl biskup Huyn v brněnské diecézi stálý výstav Největější Svátosti Oltářní. Pro kostel svatého Jakuba byl předběžně určen den 2. září. Ráno v 6,30 hod byla slavná mše svatá a večer výstav skončil v 18,00 hod. zpěvem Te Deum a svátostným požehnáním.¹³⁴ Během dne se vystřídalo v kostele mnoho adorantů. Další mimořádnou událostí byl 14. února 1911 eucharistický kongres, který se konal na Strahově a jehož se zúčastnili i delegáti z Jihlavy¹³⁵. Opat Zavoral navštívil Jihlavu o svátku Božího Těla a vedl slavnostní průvod. Eucharistický den byl od následujícího roku pro jihlavský kostel sv. Jakuba definitivně určen na 23. října. V roce 1911 byla při této příležitosti slavná mše svatá v 10 hodin¹³⁶ a i při závěrečné pobožnosti byla veliká účast lidí. Kostel byl zaplněn do posledního místečka. Na opatovo přání byla zavedena také měsíční adorace, a to vždy první neděli. Po prvé se konala 5. listopadu 1911.¹³⁷

Německý katolický spolkový život byl obohacen o další složku. V duchu papežské encykliky Rerum novarum byl v Jihlavě založen křesťansko-sociální

¹³³ ZAVORAL, M., *Duchovní řeči*, z kázání : Ježíš znamením odporu, str. 282.

¹³⁴ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 56.

¹³⁵ Tamtéž, list 57.

¹³⁶ Tamtéž, list 57.

¹³⁷ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 58.

spolek.¹³⁸ Podle soupisu spolků existovaly i české spolky křesťansko-sociální a to v Jihlavě a v Malém Beranově.¹³⁹

Ke konci roku 1912 byla v Jihlavě založena Mariánská kongregace pod ochranou Neposkvrněného Početí Panny Marie¹⁴⁰ (česká). Zanedlouho měla 60 členů. Pobožnosti konala u sv. Ignáce a schůze družiny se konaly v jedné místnosti bývalého gymnázia za kostelem. Na svátek Božského Srdce Páně, 30. května 1913, byla přijata další mariánská družina. Její založení si přes nesouhlas farního úřadu vynutil na brněnském biskupství profesor náboženství Dr. Neklapil. Byla svěřena pod ochranu Bolestné Panny Marie¹⁴¹, měla sdružovat jen inteligenci a scházet se měla taktéž u sv. Ignáce.

Ve dnech 13. - 21. září 1913 se konaly v Jihlavě další lidové misie. Kázali jesuité P. František Roller, a P. Alois Jemelka.¹⁴² Němci se setkávali zase u sv. Jakuba a Češi u sv. Ignáce. Oba kostely byly přeplněny a zpovídalo se až do noci. Svatých přijímání bylo tehdy podáno 10.800. Při závěrečných pobožnostech kostely vůbec nestačily a mnozí museli odejít pro nedostatek místa. Obzvlášť potěšující byl neobvyklý příliv mužů.

Rok 1913 se v církvi slavil jako jubilejní: 1600 let od Milánského ediktu. Jako i ostatní náboženské slavnosti v Jihlavě i jubilejní procesí měla každá národnost zvlášť: Němci 12. a 26. října, Češi 19. října a 2. prosince. Putovalo se ke třem městským kostelům.¹⁴³ Jubilejní pouti do Říma vedené biskupem Huynem se zúčastnili čtyři jihlavští farníci.

¹³⁸ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 109.

¹³⁹ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 162.

¹⁴⁰ Tamtéž, inv.č. 33A, list 60.

¹⁴¹ Tamtéž, list 61.

¹⁴² Tamtéž, list 62.

¹⁴³ Tamtéž, list 64.

3.4 Světová válka

Nečekaně vypukla válka a rychle se rozrostla ve světový konflikt. Začala 26. července 1914 a také Jihlava žila válkou a lidé neměli o nic jiného zájem. Muži odcházeli jeden za druhým na frontu a život ve městě se organizoval podle zákonů války. Na prahu těchto pohnutých událostí zemřel v Římě papež Pius X. a v Jihlavě 31. srpna náhle farář Alexander Beckert.¹⁴⁴ Bylo mu 68 let, dvacet devět z nich prožil v Jihlavě. Byl to Němec a proto si představoval Jihlavu německou. Proti české menšině nic konkrétního nepodnikal, ale držel ji v jistém područí. Tím se dostal do přízně panující německé většiny a za období jeho služby nevznikaly žádné vážné konflikty mezi farou a městem.

3.4.1 Farář Bruno Sauer

Strahovský opat Zavoral rozhodl, že na místo faráře pošle do Jihlavy P. Bruna Sauera. V Jihlavě už působil jako kaplan v letech 1884 – 1900, potom byl novicmistrem na Strahově a nakonec děkanem v Milevsku. Dá se předpokládat, že se mu na jihlavskou faru moc nechtělo (už mu bylo 58 let), ale nakonec do Jihlavy nastoupil.¹⁴⁵ V knize kázání se během roku 1914 objevuje jeho podpis Bruno Sauer – farář. Poslední jeho podpis je u kázání z 26. října 1919. Od 1.1.1920 je v tomto dokumentu v kolonce podpis kazatele jako farář uváděn Christian Honsig.¹⁴⁶

Přes všechny válečné hrůzy šel náboženský život dál a 15. května 1915 bylo v Jihlavě svaté biřmování. Biřmováno bylo asi 4.000 lidí, z toho asi 1.000 v obvodě Matky Boží. Biskup Huyn se do Jihlavy v roce 1915 vrátil ještě dvakrát: 27. května a 4. června.¹⁴⁷ Chtěl navázat styky s jihlavskými náboženskými spolky a kongregacemi a pokaždé také navštívil vojenské lazarety. Dne 25. března 1915 byla založena mariánská kongregace mužů s názvem "Zvěstování Panny Marie". Biskup ji schválil 17. září a ustanovil, aby vždy farář od svatého Jakuba byl jejím

¹⁴⁴ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 65.

¹⁴⁵ Tamtéž, list 66.

¹⁴⁶ Tamtéž, inv.č. 160.

¹⁴⁷ Tamtéž, inv.č. 33A, list 66.

ředitelem. Jedním z prvních činů této kongregace bylo založení sekce pro šíření katolického tisku.

Říjen 1916 byl smutný měsíc a bylo dobře, že se ho farář Beckert nedožil. Rekvírovaly se zvony. U svatého Jakuba zůstala jenom stará Zuzana, umíráček a jakýsi požární zvonek (tři další Beckertem pořízené zvony byly naloženy na vagón a odvezeny pryč). Zmizely také dva zvony od svatého Ignáce a jeden od svatého Jana. Obtíže na frontách se začaly projevovat i zabavováním jiných drobnějších majetků, např. cínových příborů.¹⁴⁸

V roce 1916 byl brněnský biskupský stolec svěřen příslušníkovi řádu německých rytířů Norbertu Kleinovi (1916 – 1926), dosavadnímu proboštu v Opavě.¹⁴⁹

3.5 Československo

V říjnu 1918 se Rakousko-Uhersko rozpadlo a na jeho troskách vznikla dne 28. října Československá republika. Jihlava zůstala nadále převážně německým městem, ale nyní se podobala spíš ostrovu uprostřed českého moře. I když zůstávali Češi v Jihlavě početně v menšině, se stávali i zde rozhodujícím činitelem.

Katolíci byli všeobecně označováni za přívržence starého habsburského režimu. Tato představa vycházela ze skutečnosti, že vnitřní oporou habsburského Rakouska byla katolická církev a náboženství. Politické myšlení národa, který se zbavil cizí nadvlády a dosáhl nezávislosti, se stavělo proti všemu, co souviselo s bývalým stavem. Protikatolický odpor měl však u nás i historické kořeny. Podezírání českých katolíků z nenárodného cítění bylo zesilováno postojem silných německých menšin, které v počátečním období republiky skutečně odmítaly nový československý stát. Pracovaly pro jeho zánik a při tom použily

¹⁴⁸ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 130.

¹⁴⁹ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 66.

i náboženské důvody s poukazem na zjevné pronásledování katolického náboženství v republice. Je nutno říci, že u německých katolíků to nebyla tak náboženská starost, která je stavěla do nepřátelského postoje k republice, jako spíše touha po návratu starých časů v obnoveném Rakousku.¹⁵⁰

Čeští katolíci v Jihlavě se začali hlásit víc o slovo a uplatňovali nároky na spravedlivější organizaci bohoslužeb. Hned po převratu přišla k faráři Sauerovi deputace české katolické inteligence s požadavkem, aby byl nyní kostel svatého Ignáce vyhrazen výlučně Čechům. Bylo jim vyhověno, protože již v minulosti byli Češi do tohoto kostela odkazováni. Přesto, že farář jim byl ochoten vyhovět, nenastalo oddělení úplné. České bratrstvo Matky Dobré rady (celkem početné), které mělo své pobožnosti v mariánské kapli farního kostela, nechtělo své pobožnosti přenést k sv. Ignáci.¹⁵¹ Bylo potřeba udělat kompromis. Češi se vzdali u sv. Ignáce slavné mše svaté, tu přenechali německým farníkům, a místo ní byla pro ně zavedena zpívaná mše svatá o půl desáté.¹⁵² Mimo to jim bylo slíbeno zavedení velikonočních obřadů, vzkříšení a májových pobožností u sv. Ignáce. Bratrstvo Matky Dobré rady konalo dále své pobožnosti u svatého Jakuba. Dalším ziskem českých katolíků bylo, že o prosebných dnech mohli mít samostatné procesí (Němci měli tak jako dosud procesí tři), že kromě sobotních májových pobožností budou mít další májovou ještě v pondělí u svatého Ignáce.

Farář Bruno Sauer svou službu v Jihlavě ukončil 1. listopadu 1919.¹⁵³ Protože jihlavští kaplani byli všichni Češi a Jihlava městem ještě převážně německým, novým farářem opat Zavoral jmenoval dosavadního profesora na gymnáziu P. Christiana Honsiga,¹⁵⁴ jihlavského rodáka - Němce.

¹⁵⁰ Srov. ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, X. Doba československého katolicismu, I. část*. Olomouc: CM bohoslovecká fakulta v Praze 1972. ISBN neuvedeno, s. 33.

¹⁵¹ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 66.

¹⁵² Na rozdíl od pobožností v případě mší svatých byla situace zásadně rozdílná. Mše byla vždy latinská, český nebo německý byl pouze zpěv při bohoslužbě a četba perikop, případně promluva přede mší svatou.

¹⁵³ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 67.

¹⁵⁴ Tamtéž, list 67.

3.5.1 Národnostní střet

Na počátku první republiky byla v Jihlavě ještě většina obyvatelstva německá, ale v průběhu několika málo let se početní poměr obou národností obrátil. Stupňovalo se napětí a nespokojenost na obou stranách. Vyvrcholení a svým způsobem i řešení nastalo v roce 1920.¹⁵⁵ Po předchozí důkladné agitační přípravě došlo k výtržnostem při oslavách německého slunovratu 23.června. Střetnutí nacionálně rozjitřeného davu s československým vojskem mělo za následek dva mrtvé vojáky a dvanáct raněných na obou stranách. Tyto události byly naštěstí jediným násilným vystoupením. Jako by se jím největší rozčílení vybil a rozhodující síly německého obyvatelstva se fakticky smířily se svou existencí v nové republice.¹⁵⁶

Tato událost podrobněji: O svatojánské pouti došlo k výbuchu nastřádaného nacionálního napětí mezi Čechy a Němci. Němci, kteří se vraceli do města ze slavnosti slunovratu, si počínali hodně hlučně. Městem se nesly německé písně, což Češi považovali za provokaci (i když rozjařená nálada vedla i k jiným útočným projevům). Na náměstí se strhla bitka, která vyvrcholila střelbou, při níž byli zabiti dva čeští legionáři. Druhý den následovala dohra. Pro doplnění pohledu z německé strany je zde uveden přímý zápis P. Christiana Honsiga:¹⁵⁷ *24. června začalo pronásledování Němců, jaké si ani nejživější fantazie nedovede představit. V ulicích byly strhávány německé nápisy, kdo promluvil německy, byl zbit, a i vážení občané, vydáni na pospas neuvědomělého lidu posměchem, byli eskortováni na radnici. - I farář, jemuž se jistá individua chtěla pomstít, byl obviněn z vraždy a velezrady a šest vojáků pod vedením jednoho sokola ho odvedlo na radnici k výslechu. Tam byl od legionářů nelidsky ztýrán, takže krvácel z mnoha ran. Teprve po přísném výslechu byl přes odpor několika zuřivců propuštěn na svobodu. Bylo to v 11. hodin v noci. Vládní komisař se mu napřed omluvil "za přehmat". - Nato se farář musel 14 dní na lůžku léčit z ran ve tváři a záhlaví. - Přesto se musí pochvalně vyjádřit o českých katolících, jejíž vůdcové*

¹⁵⁵ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 68.

¹⁵⁶ Srov. KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*, s. 31-32.

¹⁵⁷ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 68.

*se ho zastali a tak podstatně přispěli k jeho propuštění. - Ale lid byl tak poštván, že druhého dne postavil pro zatčené Němce před radnicí šibenici. - Faráři se nedostalo žádné zadostiučinění, jenom byl několikrát volán k výslechu u soudu, prý proti neznámým pachatelům. Tím všechno skončilo. Ani vojákovi, který se na něho rozehnal s bajonetem a který byl jen díky srdnatosti jednoho občana zastaven, se nic nestalo, ač ho farář označil jménem.*¹⁵⁸

Od té doby se farář Honsig uzavíral, byl farářem celé farnosti, ale pro Čechy jako by neexistoval. Ti se orientovali na ostatní české kněze, farář mezitím hledal odškodnění v tom, že žil především pro německou část farníků, s nimiž ho spojovala mentalita pronásledovaných.

3.6 Pastorage po roce 1920

V červnu roku 1921 proběhla vizitace biskupa Norberta Kleina a udílení svátosti biřmování. V knihách s tématy kázání jim předchází u sv. Jakuba i u sv. Ignáce kázání s názvem: *O svátosti biřmování a Účinky sv. biřmování.*¹⁵⁹

Zápis průběhu této generální vizitace ve dnech 8. – 16. června 1921 podle jednotlivých dnů a rozpis programu po hodinách pečlivě zaznamenal P. Jan Mrázek, děkan v Třešti a záznamu také uvedl, že pro Čechy měl biskup program v pondělí, úterý a ve čtvrtek (16.6). Ten den se také rozloučil s *děkanátním duchovenstvem.*¹⁶⁰

V počátcích republiky byli sice jihlavští katolíci národnostně rozdvojeni, když ale nastalo protináboženské pronásledování, museli myslet především katolicky. Poměry se postupně upravily. Farář byl sice Němec, jak to žádala převážně německá povaha města, ale kaplani byli všichni Češi a to jak u sv. Jakuba, tak u sv. Ignáce. Téměř by se mohlo říci, že po této stránce byli Češi

¹⁵⁸ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 132.

¹⁵⁹ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 160+163.

¹⁶⁰ Tamtéž, inv.č. 33A, – vizitace je podrobně popsána na vlepeném listu č. 71, záznamy českých dnů jsou psány česky a to je v tomto archivním dokumentu jediná výjimka.

ve výhodě. Kostel sv. Jakuba byl převážně německý, ale Češi tam měli svou ranní mši, požehnání a jiné maličkosti (např. mariánskou družinu mužů a Bratrstvo Matky dobré rady při mariánské kapli). Kostel sv. Ignáce byl převážně český, ale Němci tam měli svá práva, např. nedělní ranní mši svatou a požehnání. Oddělení pastorační služby tedy nebylo provedeno naprosto důsledně. Zůstalo zde symbolické naznačení, že farnost je jen jedna, a to katolická.¹⁶¹

Němci měli o nedělích u sv. Jakuba mši svatou v 8 hod., kterou normálně sloužil farář a pak „Hochamt“ (tzv. velkou) v 11 hodin. Obě mše samozřejmě předcházelo německé kázání. Češi měli u sv. Ignáce tak zvanou školní mši v 9 hod a pak ve třičtvrtě na deset zpívanou mši (před ní krátké čtvrt hodinové kázání)¹⁶². Toto byla dvě ohniska, kolem nichž se točil duchovní život obou národností. Ostatní funkce (české a německé roráty, česká a německá půlnoční, české a německé obřady svatého týdne, pak májové a jiné drobnější pobožnosti), byly jen rozvedením bilaterálnosti farního života.

3.6.1 Lidové misie a další náboženské události

Duchovní správa nespala a dělala pro své katolíky a jejich posilu, co mohla. Například od 17 do 25. září 1923 probíhaly v kostelích u sv. Jakuba a u sv. Ignáce misie. Německy kázali obláti z Warnsdorfu, česky pražský jezuita Rybák. Farní kostel prý nemohl pojmout německé věřící.¹⁶³

Další vzpruhou náboženského života, zvláště německých katolíků, bylo svěcení nového oltáře Božského Srdce Páně v kostele svatého Jakuba. Dala jej pořádat majitelka usedlosti ve Starých Horách paní Kateřina Pirschingová. Oltář vysvětil sám brněnský biskup Norbert Klein za velké účasti lidu dne 6. července 1924. Slavnost však nebyla koncipována úzce nacionalisticky. Ve 3 hodiny

¹⁶¹ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 135.

¹⁶² Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 73.

¹⁶³ Tamtéž, inv.č. 161.

odpoledne měl opat Zavoral u sv. Jakuba české kázání a biskup české požehnání. Totéž se opakovalo německy o půl páté.¹⁶⁴

V roce 1928 byla v Jihlavě ustanovena Katolická akce. V čele německé sekce stál farář Honsig a v čele české sekce katecheta P. František Pischmistr. Společně se postarali o velkou událost, Eucharistický kongres v Jihlavě, který se plánoval na polovinu září.¹⁶⁵ Bylo to asi poprvé, kdy čeští a němečtí katolíci svorně spolupracovali na přípravě náboženské akce. Na slavnost přijel i biskup Josef Kupka z Brna. Vykonal visitaci, udělil svátost biřmování a zůstal i přes kongres. Zahajovací řeč kongresu měl u sv. Jakuba farář Honsig a u sv. Ignáce opat Zavoral.

Od roku 1929 byla na příkaz konzistoře zavedena jedna česká mše také u minoritů a v květnu také česká májová pobožnost a to vždy ve čtvrtek. V létě roku 1929 se začalo s velkými oslavami výročí svatého Václava. Pořádaly se poutní zájezdy, sportovní slavnosti a různé další podniky. Čechy vedli kaplani Bohuslav Jarolímek a Norbert Štulík, Němce farář Honsig.¹⁶⁶

3.6.2 Archivní materiály – knihy se soupisem kázání

V soupisu kázání: Duchovní péče u sv. Ignáce 1907 – 1927 je název tématu od roku 1919 psaný většinou česky. Shoduje se to s tvrzením, že Češi získali kostel sv. Ignáce pro pastorační péči své národnosti. Po roce 1922 až do posledních záznamů v roce 1927 jsou témata kázání zapsána česky vždy. V roce 1927 ve dnech 22.- 29. září je zaznamenáno, že proběhly lidové misie a že kázali jezuité. V roce 1912 je na půl roku kniha proškrtnuta s poznámkou „renovace kostela“. Během prací měly školy a vojáci bohoslužby u sv. Jakuba.¹⁶⁷ Všechny uvedené údaje se opět shodují s dalšími dostupnými materiály.

¹⁶⁴ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 137.

¹⁶⁵ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 81.

¹⁶⁶ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 139.

¹⁶⁷ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 163.

Kromě kázání, která povzbuzovala věřící ke zbožnému životu a k úctě k duchovním hodnotám, se v těchto letech čeští farníci z kazatelny mohli dozvědět rovněž něco o postoji svých kněží k aktuální situaci. Například kázání s názvem: *Proč se staví strany demokratické proti církvi* z roku 1923 a 22.4.1924 na téma *Křesťanské sociální otázky*. Další kázání: *Nedostatek kněží – možnost: náprava výchovy v rodině křesťanských matek* ukazuje na situaci uvnitř církve v roce 1930. Koncem téhož roku je další kázání nadepsáno: *Katolické dítě patří do katolické školy*. (Kázání s tématy národního uvědomění jsou uvedena v kapitole Svátky národních světců.) U dne 29. června 1935 je zápis *Katolický sjezd*,¹⁶⁸ což byla vrcholná událost československých katolíků, politicky o to významnější, že v době sílícího slovenského autonomismu, německého nacionalismu a dalších obdobných snah maďarských a polských demonstrovala jednotu Československa na základě katolické víry.¹⁶⁹

Časově následující období pastorační práce v Jihlavě je už částečně zpracováno v záznamech profesora Dominika Pecky. (Viz kapitola 3.1.2). K doplnění těchto informací bude použito zpracování životopisných údajů P. Christiana Honsiga ze spisu „Před Bohem se sejdem“, které bylo pro potřeby práce zapůjčeno ze soukromého majetku.

Když se opat Metod Zavoral rozhodl jmenovat farářem Christiana Honsiga, (v roce 1919) byl si vědom, že by ustanovením českého faráře poškodil farníky německé národnostní většiny a vedlo by to u nich k pocitu ukřivdění i dalšímu odcizení. Pánové na radnici se přesto pokusili o intervenci proti jeho ustanovení. P. Honsig se to dozvěděl a nastupoval na místo faráře s pocitem, že ho tam Češi nechtějí.¹⁷⁰ Postupně se vůči Čechům uzavíral a když vzápětí nastala politováníhodná událost popsaná v kapitole Národnostní střet, už se české farníky

¹⁶⁸Tamtéž, inv.č. 161.

¹⁶⁹ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 140.

¹⁷⁰ Srov. *Před Bohem se sejdem*, s. 53. (I tento zdroj informací se shoduje v určitých bodech s archivním badáním i jinde uveřejněnými fakty. Lze tedy předpokládat, že autor postupoval na základě pečlivého průzkumu zdrojů.)

ani nesnažil blíže poznat. Přesto byl ve svatojakubské farnosti farářem 23 let, až do roku 1942.

3.6.3 Případy osvětlující situaci faráře Honsiga

V popisu života P. Honsiga jsou mimo jiné uvedeny dva příklady uvažování lidí, se kterými se anonymní autor spisu setkal osobně. Dokreslují tehdejší obtížnou situaci. První je výrok věřící osoby, která dodatečně komentovala účast P. Honsiga, (tehdy již faráře), na české slavnosti vzkříšení, které bylo tradičně u sv. Ignáce na Bílou sobotu v 15 hod.: „*Tak jsem si říkala, jestli pak on přijde? A najednou se otevřou postranní dveře pod kůrem a představte si, on stojí v nich!*“ Mezi řádky tohoto komentáře se skrývá dvojsečná výtku, namířená jak proti účasti tak proti nepřítomnosti. Dle ní byla jeho účast nevíтанá. Vždyť my jsme přece Češi a on je Němec! A druhá alternativa – předpokládaná neúčast byla vítaným a neoddiskutovatelným potvrzením toho, že se o nás české farníky – „chudáky“ – vůbec nestará.¹⁷¹ V každém případě jednal špatně. Druhá příhoda se týká faráře u minoritů, P. Vavrečky. Byl to Čech a se stejnou obětavostí sloužil farníkům obou národností. Při jedné příležitosti se k národnostním třenicím vyjádřil: „*V Kristu Pánu jsme přece všichni, Češi i Němci, jedno!*“ A opět jedna horlivá česká duše to ohodnotila po svém: „*Takový vůl by nás chtěl dávat dohromady!*“ Je to výmluvný popis tehdejší situace.¹⁷² V každém případě se P. Honsig ve vztahu k Čechům necítil dobře a jejich pastorační práci zcela přenechával kaplanům.

3.6.4 Duchovní správa za nacistické okupace

Politické změny, které přineslo zabránění Sudet, přijala podstatná část německého obyvatelstva s pocitem ulehčení a životní jistoty. Optimisté se utěšovali, že tím byl zachráněn mír v Evropě. Pravděpodobně podobné názory měl i P. Honsig, i když jej zneklidňovaly již od převzetí moci nacisty v Německu

¹⁷¹ Srov. *Před Bohem se sejdem*, s. 56.

¹⁷² Tamtéž, s. 56.

v roce 1933 protichůdné informace o tamním politickém dění. Svědčí o tom i poznámka P. Meda v Análech,¹⁷³ že neobyčejně kusé záznamy P. Honsiga ve farní kronice v roce 1936¹⁷⁴ svědčí o ztrátě nálady pisatele.

Začalo systematické odcizování obyvatelstva církvi. To, co zažili Češi po převratu 1918, totiž distancování od církve, se začalo objevovat i mezi německými katolíky u nás. Spolek Turnverein dal najevo snahu o vymanění z duchovního vlivu fary a brzo po něm další. Po roce 1939 byla činnost katolických spolků zastavena, jejich spolkové místnosti zabaveny a byly zabaveny i peníze nadačních fondů. P. Honsig viděl systematický tlak na zpohanštění národa, příklon jemu svěřených německých věřících novému režimu a odcizení se farníků Pánu Bohu a církvi. To všechno ho vedlo k tomu, že v roce 1943 rezignoval na funkci faráře.¹⁷⁵ Chvilkové prvotní velkoněmecké nadšení brzo vystřídalo vystřízlivění a bolestné zklamání. Odstěhoval se z fary do domu na Jakubském náměstí, který patřil strahovskému klášteru. Duchovní správu z rozhodnutí opata Zavorala převzal prozatímně P. Bruno Erwin Kämmerling. Ten však upadl u nacistů v nemilost a byl poslán na frontu. Místo něj byl dočasně jmenován (poprvé v dějinách svatojakubské farnosti) světský kněz – katecheta P. Franz Lukschanderl a za půl roku na to byla duchovní správa svěřena Dr. Otto Katzerovi.¹⁷⁶

¹⁷³ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 143.

¹⁷⁴ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 87.

¹⁷⁵ Srov. *Před Bohem se sejdeme*, s. 70.

¹⁷⁶ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 147.

4 Katolické spolky té doby

4.1 Druhy katolických spolků

Zbožné církevní spolky lze dělit na čistě duchovní a rozjímavé, jejichž účelem bylo duchovní zdokonalení jejich členů. Dále pak na spolky zaměřené na nějakou sociální činnost a prospěch veřejnosti, i když vnitřní stránku také nechtěly zanedbávat. Úkol a cíl těchto nepolitických spolků je patrný již z jejich názvu. Zároveň jsou měřítkem duchovních zájmů své doby a hlasateli nových kultů. Bratrstva se liší od církevních spolků tím, že jsou to sdružení členů, kteří kromě zbožnosti a účinné bliženské lásky přispívají také k rozvoji bohoslužby například zvláštními pobožnostmi, spolkovou mší svatou, poutěmi a procesími, zatímco taková činnost není přímým účelem existence zbožných církevních spolků. Církevní spolky jsou taková sdružení, která jsou buď přímo založena od papežského stolce nebo jsou schválena místním ordinářem (biskupem), který je vede a má nad nimi dohled. Bývají to například různé Mariánské družiny.¹⁷⁷

4.2 Katolické spolky v Jihlavě

Z opravdu duchovních organizací třeba na české i na německé straně vidět mariánské družiny oddělené podle pohlaví, vedené příslušnými premonstrátskými řediteli (viz. kapitola Další pobožnosti a náboženské spolky). V těch družinách byli shromážděni ti, co byli ve farnosti nejhrořivější a nejnadšenější, uvědomělí katolíci. Je potřeba přiznat, že družiny vykonaly hodně jak pro kostely, tak i pro udržení katolického smýšlení u řadových věřících.¹⁷⁸

Další katolické spolky a organizace stály poněkud dále od církve. Měly sice katolické jméno, ale tím, že byly zapojeny do vyšších celků, byly duchovní správě farnosti vzdálenější. Byly to spolky nejen náboženské, ale především politické

¹⁷⁷ Srov. ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin*, X, s. 145.

¹⁷⁸ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 135.

či stavovské. Na české straně to byla politická strana lidová, dále Katolický spolek mužů a jinochů (který v roce 1923 oslavil své stříbrné jubileum – 25 let trvání)¹⁷⁹ a tělocvičná organizace Orel. Na německé straně to byl Volksverein (obdobá katolického spolku) a Gesellenverein (tovaryšský spolek). V jejich spolkových místnostech nacházely útočiště další německé katolické organizace, podobně jako tomu bylo na české straně. Němci se koncem roku 1923 sjednotili v jednu masovou organizaci Volksbund.¹⁸⁰

České organizace sídlily pod střechou Katolického domu a během let tam našly útočiště i další české společnosti. Například Katolická knihovna a Lidová akademie, která se snažila o povznášení kulturních slavností. Sociální hlediska se projevovala v úvěrním spolku a ve Všeodborovém sdružení. Setkávalo se tam množství zájmů, proto se kněží svatojakubské farnosti drželi od Katolického domu spíše stranou.¹⁸¹

4.3 České spolky

České katolické spolky byly vzhledem k německým v menšině. Z fungujících jsou zde uvedeny následující.

4.3.1 Spolek katolických mužů a jinochů

„Spolek katolických mužů a jinochů pod ochranou sv. Josefa v Jihlavě“, většinou nazývaný Katolický spolek, se ustavil v roce 1898 z iniciativy P. Isidora Zahradníka, tehdejšího kaplana u sv. Jakuba.¹⁸² Činnost spolku byla zaměřena nábožensky, kulturně a zábavně: výlety, slavnosti, pořádání divadel (ve prospěch různých dobrých účelů), přednášek apod. Spolek byl známý také inscenacemi operet. Členové spolku se ale také a vzájemně se podporovali v duchovním životě

¹⁷⁹ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, Spolky, Pamětní kniha spolku Katolických mužů a jinochů .

¹⁸⁰ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 136.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 135.

¹⁸² Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 29.

a společně přistupovali ke svátostem¹⁸³. O činnosti spolku jsou podrobné zápisy v pamětní knize, která je vedena od doby vzniku až do roku 1943. Ani za okupace spolek neustal ve své činnosti, zanikl teprve až při reorganizaci spolkového života v roce 1949.

Úvodních záznamech je popsáno, že spolek založil P. Zahradník a v počátcích spolku byl předsedou, ale už na valné hromadě 5.března 1899 se předsednictví vzdal. Novým předsedou se stal P. Alois Vysoudil, kaplan z řádu minoritů. P. Zahradník byl zvolen čestným členem spolku, ale P.Vysoudil se 15.července 1900 také vzdal předsednictví a stal se duchovním rádcem spolku. Po něm se stal duchovním rádcem spolku se stal minorita P. Bonaventura Hruška.¹⁸⁴

Biskup František Bauer navštívil spolkovou místnost při generální vizitaci 12. června 1901. Dostavil se až po 8 hod. večerní, uvítalo ho 30 dítek, družiček. Jedno z děvčat předneslo uvítací řeč a předalo kytici. Potom následovala volná nenucená zábava za účinkování domácí kapely.¹⁸⁵ (Viz kapitola 3.6 - Pastorece po roce 1900.)

Velké úsilí vynaložily členové spolku k získání a uznání spolkového praporu. V kronice je oslava svěcení praporu popsána takto: „*Ke svěcení praporu spolku 25. srpna 1901 bylo pozváno na 100 spolků katolických a asi 150 duchovních i světských osobností mimo město. Nebyl povolen průvod městem, slavnost byla vykonána u Minoritů.*“ Potom jsou vyjmenovány spolky z okolí, které se na slavnost dostavily a tento výčet končí povzdechem: „*ze spolků Jihlavských jak českých tak německých ač pozvány byly, žádný se nezúčastnil.*“¹⁸⁶

Svěcení praporu se zúčastnil a i Antonín Cyril Stojan, říšský a zemský poslanec, farář z Dražovic u Rousínova na Moravě a pronesl při slavnosti kázání.

¹⁸³ Tamtéž, inv.č. 161 – záznam ze 17.března 1929.

¹⁸⁴ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, Spolky, Pamětní kniha spolku Katolických mužů a jinochů.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 29.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 31.

(Z pozdějších záznamů vyplývá, že P. Stojan byl spolku vícekrát nápomocen v různých potřebách.) V zápisu je zmínka i o tom, že německé noviny zuřily nad opovážlivostí Čechů a považovali ji za provokaci. Také tam zapisovatel přidal svůj pohled na věc: „*Jak velká láska to k lidu zdejšímu českému, který jen potud jest dobrým, pokud platí a dítkami plní německé školy, kdež ale v některých s nimi divně zacházejí, kdež ani nešetřeno nadávek do školy nepatřících; jinak když chce ten lid po svém též někdy veřejně se pobaviti, nebývá dovoleno, zakazováno – pak jest to provokace se strany Čechů.*“¹⁸⁷ Ze zápisů je poznat, jak obtížně si české obyvatelstvo probojovávalo základní práva a jak to často bylo nepochopeno z nejrůznějších vyšších míst.

V následujících letech se stal předsedou spolku P. Egid Stárek (český kazatel), později P. Petr Teplý a po něm jsou v kronice uvedena další jména. V únoru roku 1904 konal ve spolku přednášku P. Metod Zavoral (ještě v době svého působení v Jihlavě) o své cestě do Itálie, a v zápisu z roku 1902 je zmínka o jeho další návštěvě spolku. Z roku 1907 je záznam dohody o tom, že spolek bude podporovat spolek národní a křesťansko-sociální a také že se konaly misie u sv. Ignáce, „*jichž se členové spolku hojně účastnili jakož i zdejší český lid.*“¹⁸⁸

Koncem roku 1909 měl spolek 135 členů, 8 čestných a 10 zakládajících. Čestnými členy byli: P. Zahradník 1899, P. Cyril Švejdrle 1900, P. Jan Brabenec 1900, P. Bonaventura Hruška 1902, profesor Kobza 1902, p. Škarda 1903, P. Egid Stárek 1906, p. Mahrle 1907. Zakládajícími členy se stávali ti, kdo složili větší obnos na konto spolku. Výčet jmen ukazuje, že to byli právě kněží, kteří tuto činnost podporovali: P. Isidor Zahradník 1898, p. Vorlíček 1898, p. Hejkal 1898, P. Metod Zavoral 1898, p. Wildman 1898, p. Veselý 1898, p. Cibulka 1905, P. Hroznata Psota 1906, P. Pavel Souček 1908.¹⁸⁹

¹⁸⁷ MZA Brno - SOkA Jihlava, Spolky, Pamětní kniha spolku Katol. mužů a jinochů s. 33.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 35.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 38.

Další zajímavý záznam se týká faráře Beckerta: „V srpnu 1914 zemřel zdejší farář biskupský rada Beckert Alexander jenž byl ač Němec vždy spolku nakloněn a přispíval ochotně při pozvánkách na různé potřeby spolkové; spolek se zúčastnil jeho pohřbu v hojném počtu.“ Tato informace ukazuje jednostranný pohled v záznamech ze Svatojakubských Análů o nepřátelství německého faráře vůči spolku a pronásledování P. Zahradníka v jiném světle. Také je pravděpodobné, že se vztah faráře ke spolku postupně vyvíjel když nebyl narušován osobními rozpory obou zmíněných kněží. Z dalších zápisů jsou důležité záznamy návštěv biskupů v jednotlivých letech, různých významných oslav při výročích spolku a podobně.¹⁹⁰

Ze STANOV Spolku katolických mužů a jinochů pod ochranou sv. Josefa v Jihlavě uvádíme tyto body: „Účel spolku: *Vzdělávati členy ve vědění pro veřejný život potřebném ve všech oborech dle zásad katolických, na základě spisův a časopisů katolických anebo takových knih poučných a zábavných, které nečelí proti víře katolické, hlavně však zjednávatí zásadám křesťanským náležitě pozornosti v životě soukromém a veřejném, podporovati živnostníky, řemeslníky a dělníky vůbec slovem i skutkem, dle možnosti podporovati členy v čas nemoci, ušlechtilé společenské mravy, pěstovati lásku k vlasti a mocnáři.*

Heslem spolku jest: „Pro Boha, vlast a krále!“

Pozdrav členů jest: „Zdař Bůh!“

Jednací řeč jest: „Česká.“

V Jihlavě, dne 13.října 1902“¹⁹¹

4.3.2 Další náboženské spolky

Mezi další české náboženské spolky patří zajisté Bratrstvo Matky Dobré rady, Bratrstvo Božského Srdce Páně a Spolek křesťansko-sociální. U prvních

¹⁹⁰ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, Spolky, Pamětní kniha spolku Katol. mužů a jinochů s. 48.

¹⁹¹ Srov. Stanovy spolku katolických mužů a jinochů, s. 3.

dvou spolků je zaznamenáno, kdy se při české bohoslužbě konají jejich pobožnosti a existuje i seznam členů spolku.¹⁹²

„Při české bohoslužbě se konají dvě pobožnosti:

- 1) k srdci Pána Ježíše každou první neděli*
- 2) k matce Dobré Rady. Jména členů zasílají se vdp. Provinciálovi do Prahy a do generatury.“*

Na dalších listech je uveden seznam členů obou náboženských skupin v letech 1907-1919.

O Spolku křesťansko sociálním se zmiňuje P. Oldřich Med ve svých Análech, že byl založen v roce 1889, brzo po vydání encykliky *Rerum novarum*.¹⁹³ Je také uveden na listu se seznamem českých spolků. Další dva české náboženské spolky, a to Kongregace Neposkvrněného Početí Panny Marie založená v roce 1912 a další Mariánská družina Bolestné Panny Marie vzniklá v roce 1913¹⁹⁴ nemají dochovaný další záznam ve farních materiálech.

Na stránce s nadpisem Bratrstvo Nejsvětějšího srdce Páně je uvedeno nejprve 24 osob, přihlášených za členy bratrstva při založení v roce 1907. Následují v dalších letech přepisovaná jména až do roku 1919. Seznam má 10 stran, celkem asi 270 jmen. Na dalších listech je zaznamenáno Bratrstvo Matky Dobré rady podobným způsobem. Soupis zhruba stejného počtu členů je ukončen záznamem s podpisem biskupa Norberta Kleina o vizitaci 15.června 1921.¹⁹⁵

Dochované archivní dokumenty nás informují celkem podrobně o třinácti německých katolických spolecích, existujících v Jihlavě ve dvacátých letech

¹⁹² Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 162 – z druhé strany knihy je i členů Bratrstva v letech 1893 – 1921.

¹⁹³ Srov. MED, O. *Svatojakubské anály*, s. 109.

¹⁹⁴ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 60 a 61.

¹⁹⁵ Tamtéž, inv.č. 162.

20. století, ale máme k dispozici jen jeden stručný nedatovaný list s počty členů některých spolků českých:

<i>Spolek katolických mužů a jinochů</i>	<i>130 členů</i>
<i>Sdružení křesť.sociální v Jihlavě</i>	<i>86 členů</i>
<i>Sdružení křesť.sociální v Malém Beranově</i>	<i>70 členů</i>
<i>Bratrstvo Nejsvětějšího srdce Páně</i>	<i>120 členů</i>
<i>Bratrstvo Matky Dobré rady</i>	<i>150 členů</i> ¹⁹⁶

Zápis je pravděpodobně asi z roku 1913. Dá se tak usuzovat z počtu členů Bratrstva Nejsvětějšího srdce Páně a Bratrstva Matky Dobré rady a jejich členů, jak jsou uvedeny v soupisu členů bratrstev v knize kázání u svatého Jakuba. (Viz výše.)¹⁹⁷

4.3.3 Církevní slavnosti

Církevní slavnosti mají zvláštní postavení mezi ostatními veřejnými akcemi. Spočívá mimo jiné v jejich nadnárodním chápání. Jedná se o slavnostní akce do jisté míry nezávislé na veřejném a politickém životě města, pravidelně konané v pevně určených datech i při mimořádných příležitostech. Celý církevní rok je v podstatě vyplněn svátky všeho druhu. Další církevní slavnosti jsou mnohá procesí a poutě, svěcení zvonů, oltářů, biřmování, jubilea světců, výročí kostelů, výročí a oslavy církevních spolků a organizací i výročí duchovních osobností, přenášení ostatků svatých apod. V život církve lze označit jako jednu velkou oslavu. Slavnostní prvky totiž můžeme nalézt i v každé bohoslužbě.¹⁹⁸

Největší jihlavská církevní slavnost v období první republiky proběhla jako společná akce obou národností. Jednalo se o okresní eucharistický sjezd, konaný

¹⁹⁶ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č.655.

¹⁹⁷ Tamtéž, inv.č. 162.

¹⁹⁸ Srov. SVOBODOVÁ, J. Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky. In *Jihlavský archivní občasník I .2003-04*. Brno: Moravský zemský archiv v Brně-Státní okresní archiv Jihlava, 2005, s.155-193. ISBN 80-86931-11-0, s.181.

15. a 16. září při příležitosti svatováclavského milénia. Farníci byli na slavnost upozorněni i v kázání. Dne 8. 9 a 9. 9. 1928 je místo názvu kázání poznámka „Připravujeme důstojný eucharistický kongres a u data 16. 9. je zápis „Congressus eucharisticus“¹⁹⁹ Na sjezd se dostavila početná procesí v krojích z celého kraje. Na Masarykově náměstí byly nainstalovány polní oltáře a kazatelny, kde po celý den 15. září probíhaly modlitby a kázání. Pobožnosti pokračovaly také přes celou noc. Zakončením a zároveň vrcholem sjezdu byl odpolední slavnostní průvod městem, jehož se zúčastnilo 7,5 tisíce osob. V Jihlavských listech je uveřejněn na tehdejší poměry obsáhlý a podrobný článek o eucharistickém sjezdu, který se konal 15.–16.září 1928 v Jihlavě. Popisuje se v něm podrobně, jak oslava probíhala, jaké, symboly byly použity a také, že se sjezdu celkem zúčastnilo 7500 osob, z toho 2300 Čechů. Tím je čtenář ujistěn, že manifestace měla převážně německých charakter. Toto konstatování – ostatně nikoli nepravdivé – se odrazilo i v praxi konání podobných akcí v brněnské diecézi v pozdějších letech. (Eucharistické sjezdy se konaly vždy dva, český a německý, každý na jiném místě.) V novinové zprávě je vypočítáno, kdo všechno se sjezdu zúčastnil a že byl přítomen i brněnský biskup Josef Kupka a strahovský opat Metod Zavoral.²⁰⁰ Není bez zajímavosti, že v německých novinách jsou uváděny počty zúčastněných na eucharistickém kongresu v Jihlavě dvojnásobné. Celkem 25000 osob, z toho 7500 Čechů.²⁰¹

Různé neshody mezi věřícími obou národností se objevovaly i přes ideu jedné farnosti. Některé slavnostní akce byly pořádány oběma národnostmi společně, jiné odděleně. Typicky a výhradně německé byly svatojánské poutě. Na české straně byl kladen důraz na oslavy výročí světců českého původu a národních patronů. V předválečné době je patrný důraz na národní církevní svátky. Při jejich příležitosti různé necírkevní spolky a korporace pořádaly různé

¹⁹⁹ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 161.

²⁰⁰ Srov. Jihlavské listy z 22. Září 1928, č. 38, s.2 – Eucharistický sjezd v Jihlavě.

²⁰¹ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 81-vlepený novinový výstřižek.

slavnostní akce. To se však projevovalo jen za první republiky a v omezené míře. Slavnosti reagující na církevní kalendář zůstaly doménou církve samotné.²⁰²

4.3.4 Svátky národních světců

Do vlastenecké práce vnášeli kněží mravní vážnost a náboženskou oporu. Obnovovali v lidech ideály svatého Václava a svatých Cyrila a Metoděje. Dostatečný podklad pro buditelskou práci poskytla českým kněžím církev sama, a to především v úctě svatováclavské a v úctě ostatních národních světců, zvláště pak moravských věrozvěstů sv. Cyrila a Metoděje. Obě ideje byly stejně církevní jako národní, podporovali češství i katolictví. Kněží neviděli v národní práci nezákonnou nebo nepatřičnou kněžskou činnost. Na druhé straně ale stáli proti německé hierarchii, která nerada viděla vzrůst českého živlu a tu a tam se nechala strhnout i k útlaku.²⁰³

Papež Lev XIII. prozíravě rozšířil slávu slovanských apoštolů pro celou církev a přeložil jejich svátek na 5. července. Blížilo se jejich jubileum roku 1863 a díky papežem zdůrazněné úctě se tisícileté výročí oslavilo velkolepě. Celocírkevní slavení cyrilometodějského svátku mělo velký význam především tím, že oba bratři byli vzorem biskupů, kněží, misionářů i vzorem církevní jednoty. Zvýšení důležitosti tohoto svátku mělo pro Slované velký národně kulturní i církevně politický význam.²⁰⁴

O významu tohoto svátku pro národnostním uvědomování a postoji českých kazatelů svědčí i názvy českých kázání v den slavnosti sv. Cyrila a Metoděje. Z roku 1919 je u sv. Ignáce zaznamenáno téma: *Význam Cyrila a Metoděje pro národ český* a v dalších letech: *Dědictví otců zachovej nám Pane: a) rodný jazyk,*

²⁰² Srov. SVOBODOVÁ, J. Slavnosti a oslavy, s. 181-2.

²⁰³ Srov. ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, IX.*, s. 48.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 89.

b) *katolickou víru. Další kázání: V čem máme sv. věrozvěsty následovat. A jiné: O významu sv. ap. slovanských Cyrila a Metoděje, a další.*²⁰⁵

O svátku sv. Václava to bylo podobné. Například už před rokem 1900 P. Isidor Zahradník pronáší (a vydává tiskem) kázání: *Svatý Václav, vzor křesťanského knížete* (1899), *Dědictví svatováclavské* (1894) a na slavnost sv. Vojtěcha kázání *Národ bez Boha* (1894).²⁰⁶

Rok 1929 byl v celé zemi prodchnut svatováclavským jubileem. Slavnostní dny svatováclavského tisíciletí se staly velkolepou manifestací celého národa za staleté ideály národní a státní. Zúčastnili se jich všechny vrstvy národa spojeny jednotnou vírou v nezdolnost a sílu těchto ideálů. Konal se nespočet poutí a dalších oslav. Svatováclavské nadšení v Jihlavě vyústilo ve sbírku na nové zvony pro kostel sv. Ignáce. Nešlo ale jen o vnější akce, ale jak uvádí zápis ze dne 17. 3. 1929 uskutečnilo se i společné přijímání svátostí členů katolických spolků.²⁰⁷

V roce 1888 byl blahorečen Klement Maria Hofbauer, rodák z Tasovic u Znojma, který byl člen kongregace redemptoristů. (Ti měli vedle řádu jezuitů největší zásluhu na uskutečňování výše uvedených lidových misii.) Doba sociálního vření potřebovala tento vzor nezištného sociálního působení a obětavosti, proto byl Hofbauer 20.5.1909 prohlášen za svatého. Jeho svátek byl stanoven na 15.března. Byl to první svatořečený Moravan. Po stránce národnostní to byl svátek německých moravských katolíků, ačkoliv Hofbauer pocházel z národnostně smíšené rodiny, kdežto Cyrila a Metoděje si víc přisvojili Češi a ostatní Slované.²⁰⁸ V jihlavském kostele svatého Jakuba se list o svatořečení Klementa Hofbauera četl druhou velikonoční neděli v roce 1909 místo kázání.²⁰⁹

²⁰⁵Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 163.

²⁰⁶Srov. PODLAHA, A. Bibliografie české katolické literatury, s.393-5.

²⁰⁷Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 161.

²⁰⁸Srov. ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, IX.*, s. 89.

²⁰⁹Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv.Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č.162.

4.3.5 Pastorační působení církve z pohledu dobových novin

Po důsledném prozkoumání prvorepublikových Jihlavských listů lze prohlásit, že se v těchto českých novinách téměř nevyskytují zprávy týkající se činnosti katolické církve. Předcházející zpráva o eucharistickém kongresu je výjimkou, protože akci podobného rozsahu zřejmě nešlo pominout. V závěru článku je hned připomenuto, že slavnost měla německý charakter a že kazatelé nemluvili do politiky.

Pravidelně v každém čísle se ale objevují zprávy o bohoslužbách církví československé a československé církve evangelické. Píše se i o konfirmační slavnosti československé evangelické, ale o katolických bohoslužbách a biřmování se Jihlavské listy nezmiňují. Noviny také uveřejnily výzvu k přihlášení na vyučování československého náboženství.²¹⁰ Je zřejmé, že katolická církev byla vědomě opomíjena. Když už se v Jihlavských listech objevila zmínka o biřmování, byla zařazena do rubriky „místní zprávy“ a uvádí jen datum a počet biřmovanců. Zato na téže stránce je uveřejněn obsáhlý článek od *jednoho čtenáře* o tom, jak navečer potkávali biřmovance a jejich kmotry v rozjařeném stavu a zdůrazňuje, že byly viděny i opilé dívky!²¹¹ Nedostatek archivních pramenů bohužel nelze z dobového tisku nahradit, rovněž pamětníků již prakticky není.

²¹⁰ Srov. Jihlavské listy č. 34, 1928.

²¹¹ Srov. Jihlavské listy č. 37, 1928.

5 Významné postavy řádu premonstrátů v Jihlavě

5.1 Přehled nejdůležitějších kněží

Významné osobnosti náboženského i politického života, jako byli z níže uvedených i pozdější opati Zavoral a Jarolímek, se v Jihlavě setkávali se složitostí národnostní otázky. Pastorce v Jihlavě nezanedbatelně ovlivnila jejich další život i veřejné působení. Podobně jako i kariéru rozporuplného, velice schopného, ambiciózního P. Isidora Zahradníka, který i přes veškeré „úlety“ zůstal až do konce života věřícím křesťanem. V Jihlavě u sv. Jakuba působil jako kaplan a později i jako farář také básník, literát a hudební skladatel Bruno Sauer, který vydával svá díla pod pseudonymem František Kyselý.²¹²

5.2 Metod Jan Zavoral

Narodil se 28. srpna 1862 v Neveklově a v roce 1880 vstoupil do premonstrátského řádu na Strahově v Praze. Po vysvěcení roku 1885 působil v duchovní správě převážně v Jihlavě. V roce 1906 byl zvolen opatem strahovského kláštera v Praze a účastnil se aktivně charitativní, kulturní, národní i politické činnosti. Po vzniku Československa byl členem Revolučního Národního shromáždění za Československou stranu lidovou (1918-20) a v letech 1920-25 se stal senátorem. Pracoval také jako člen hlavního stanu Čs. červeného kříže. Překládal z řady jazyků a propagoval rozvoj československo-rumunských styků. Vynikal jako skvělý kazatel a udržoval rozsáhlé styky s předními příslušníky české inteligence. V době morálního marasmu za druhé republiky organizoval pohřeb Karla Čapka dne 29. 12. 1938 a sloužil při této příležitosti pontifikální mši. Zemřel za nacistické okupace v roce 1942.

²¹² Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A.

5.2.1 Několik myšlenek z českých kázání

P. Zavoral byl mimořádný člověk a také jeho kázání byla strhující. Proto také Cyrilo-Methodějská knihtiskárna v Praze některá z nich vydala tiskem již v roce 1902, to znamená v době, kdy Zavoral působil v německé Jihlavě. Na sešitech s vytištěnými kázáními je u jména autora „Method Zavoral“ je uvedeno, kým v té době především byl: *český kazatel v Jihlavě*.²¹³

Ve svých kázáních podporuje především náboženský život posluchačů, ale lze v nich objevit významný podíl úvah podporujících národní uvědomění posluchačů a zmiňuje i sociální otázky té doby. Ve následujících úryvcích připomíná i slávu národa a prosí o jeho zachování.

V kázání o svátku Narození Panny Marie mluví o tom, že evangelium vyrovnává rozdíly stavů a připomíná bohatším, že na Boží slovo neberou ohled a podle evangelia se nechovají, spíše naopak:...*“Vy, vy však nechodíte s chud’asem do chrámu, abyste aspoň na chvíli se spojili s ním v modlitbách k témuž Bohu. Jde-li tam chud’as chvílemi hledati útěchy, vás tam nenajde nikdy. Vidí tam kněze, již vyšli ze stejné chudoby jako on. Poznává sice na jejich čele slavnou korunu kněžství, ale vašich dítek v řadách kněží marně by hledal. Vy jste už odvykli věnovati službě Boží některé z dětí svých, jak kdysi dělávali po celá století i rodové nejslavnější. A co jste dali chud’asovi za to, že jste mu náboženství vzali? Když slunce ráno pronikne záclonami až k vašemu lůžku a upozorňuje vás, že po klidu nočním nastává pro vás klid a odpočinek denní, nemá totéž slunce pro chud’asa než důrazný výkřik: Pracuj, pracuj do úpadku! A když úmornou celodenní prací vydělal sporou skývu chleba ženě své a dětem a na několik hodin zmořené tělo uloží k odpočinku, ví, že týž výkřik: Pracuj, dři se a namáhej, probudí jej s prvním úsvitem ráno den co den! Jen jedenkrát v týdnu zazáří mu den svobody, den klidu, den modliteb, a i ten dne jste už jej připravili!”*²¹⁴

²¹³ Srov. ZAVORAL, M. *Duchovní řeči*.

²¹⁴ Tamtéž, úryvek z kázání – Evangelium vyrovnává rozdíly stavů, s. 152-157.

Často také mluví k dělníkům a chudé vrstvě české jihlavské společnosti a obrací se i k vládnoucí vrstvě společnosti na obranu dělníků. Nejen na obranu jejich sociálního postavení, ale především na obranu jejich víry a práv a proti zneužívání jejich těžkého postavení, například v kázání *Práce ve světle víry*.

O svátku sv. Václava vyzývá: *Vraťme se k Ježíši Kristu!* V tomto kázání připomíná národu velkou postavu národního světce, upozorňuje na nebezpečí ztráty víry a povzbuzuje u posluchačů národní city a lásku k vlasti:*“Dnes všemi věrnými katolickými srdci českými táhne radost a svaté dojetí. Naše oči pronikají šerem věků dávno uplynulých a utkvívají na svaté postavě světlého knížete země naší, dědice a patrona naší vlasti, sv. Václava. A v pohledu našem je nadšený obdiv pro toho, jenž lichou slávu světa dovedl zaměnit za nesmrtelnou slávu nebes; je v něm nekonečná vděčnost k tomu, jenž světlo víry rozlil vlastní naší i slovem i svatým příkladem; a je v něm láska hluboká, láska oddaná, jakou děti vděčně hledí k tomu, kdo bděl nad nimi a nad osudy jejich i přímluvou i stálou pomocí. Kéž bych směl říci, že není duše česky cítící, z jejíhož nitra by dnes vřelé modlitby díky i proseb se nenesly vzhůru k jeho nebeskému sídlu! Oč by čistší byla naše radost, nebýti myšlenky, že památka na sv. knížete našeho vybledá v srdci jeho lidu, že celé široké vrstvy národa slaví dnes sice den odpočinku, den zábavy, ale ne den upomínek na hrdinské ctnosti a vroucí lásku k národu i Bohu. Nadarmo k nim mluví dějiny; nadarmo svými nejkrvavějšími stránkami varují, v srdcích i duších vychládá láska k Ježíši Kristu, za něhož sv. Václav prolil v nadšení svou krev“²¹⁵....*

„Bude-li národ slabý jen počtem, ale ne srdcem, duchem a věrou. nezahyne, uchová-li si odkaz sv. Václava neporušený a čistý. Kde láska k vlasti je posvěcena láskou k Bohu, kde k rodné půdě víže nejen společný původ, ale i společná víra,

²¹⁵ ZAVORAL, M. *Duchovní řeči na všechny neděle a svátky roku církevního* -úryvek z kázání na den sv. Václava. - *Vraťme se k Ježíši Kristu!* s. 177-180.

*společné modlitby a společné ctnosti - tam vyrůstají mužové nejen ocelových paží, ale i srdcí každé oběti schopných, a takovému národu Bůh zahynouti nedá.*²¹⁶

V těchto, ale i v mnoha dalších kázáních za léta svého pastoračního působení v Jihlavě oslovil jistě mnohá česká srdce a pomohl tak nejen k jejich zbožnému životu ale i k národnímu uvědomění a vlastenecké hrdosti českých služek a pomocných dělníků. Pro německé spoluobčany však byl štváčem.

Zážitky z doby pastoračního působení v Jihlavě byly pro P. Zavorala natolik silné, že se ještě po letech, když byl již strahovským opatem, k nim vrací. V kázání, kde hájí důležitost české řeči, popisuje obtížnou situaci chudých českých věřících přidává i vzpomínku na setkání s chudou ženou.

*„Jsme opravdu jen národem malým, bez přízně a přátel, bojujícím houževnatě o každý drobet svého práva, odsouzeným po celá staletí k boji, v němž musíme utráceti nejlepší své síly, k boji za práva, jež všude by se měla rozuměti sama sebou. Namlouvá se nám se všech stran: nechte marného boje, kam vedou vaše snahy? Kam to přivedete se svou řečí? Přátelé drazí, máme uposlechnout rady té? Máte lhostejně se na to dívat, jak vaše děti odvykají řeči, v níž jste je vychovali, jak začínají se stydět za vaše jméno, za svůj rod, jak začínají zlehčovat a nevážit si toho, co vám bylo drahým a svatým? **Ne – a stokrát ne!** Odpovíte mi celou duší svou.*

Až dodnes s hlubokým dojmem vzpomínám na toto: Přišla kdysi ke mně s pláčem chudá žena, dělnice. Hrozeno jí propuštěním z práce, dá-li své dítě do české školy. Prosila o radu. Co radit? Jde snad o budoucnost celé rodiny, hrozí jim bída, snad i hlad. Žádati oběť takovou, zdálo se mi přímo krutostí. Jakoby cítila mé rozpaky, zvolala sama: Ne, a kdybych žebrati měla jít, toho se

²¹⁶ ZAVORAL, M z kázání na den sv. Václava. - Vraťme se k Ježíši Kristu! s. 182.

*přece za všechnu svoji starost nechci dožít, aby se jednou mé dítě za mou řeč stydělo, aby se za mne ani česky Otčenáš pomodlit nedovedlo!*²¹⁷

5.2.2 Opat Zavoral oslavenec

Jak už bylo uvedeno výše, české noviny, v době první republiky téměř nikdy neuváděly žádné zprávy, události a výročí týkající se katolické církve. Proto článek o výročí M. Zavorala uvedený v Jihlavských listech roku 1932 svědčí o jeho významu nejen pro církev, ale i pro širokou veřejnost.

„Method Zavoral sedmdesátníkem. Jeden z nejpoblárnějších kněžů opat Method Zavoral, opat kláštera strahovského, který v Jihlavě u sv. Jakuba kaplanoval slavil v těchto dnech své sedmdesátiny. V našem kraji je starými pamětníky P. Methoda Zavorala, jemného, uhlaženého, klidného kněze, prvního kaplana, jinak zvaného český farář rádo vzpomínáno. Účastnil se vynikajícím způsobem práce v jihlavské Besedě, kde byl nějaký čas i jednatelem a zde konal řadu cenných přednášek literárních. Měl vždy páteř, ušlechtilé srdce a mužnou opravdovost. Jeho kázání za války byla pověstná. Mluvil tak, že „cenzori“ nemohli nic říci a přece v těch slovech byl skryt odboj v Rakousku, posila českého hnutí a potěcha pro všechny slabé nebo již zoufalé. Jeho zvláštní osobní zálibou byl a jest nerostopis, v němž vědecky vynikl a pěstování československých styků s Rumuny. Ať je Method Zavoral ještě dlouho živ a zdráv!“²¹⁸

5.3 Bruno František Sauer

Vlastním jménem František Sauer. Narodil 12.ledna 1857 v Kudlovicích u Uherského Hradiště. Pocházel z rodiny učitelů hudebníků. Obecnou školu navštěvoval v rodišti a ve studiích pokračoval na německém piaristickém gymnáziu v Kroměříži. Po maturitě a po roční vojenské službě v Olomouci

²¹⁷ ZAVORAL, M. *Vírou ku štěstí*. Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Franci, [po roce 1913], ISBN neuvvedeno, s. 45.

²¹⁸ Jihlavské listy 1932, č. 34, str. 2 – článek Method Zavoral sedmdesátníkem.

(1877-1878) se zapsal na bohosloví, ale po roce přešel do kněžského semináře v Českých Budějovicích. V roce 1881 byl přijat do premonstrátského řádu. Nastoupil do strahovského kláštera v Praze, kde dostal řeholní jméno Bruno a na pražské univerzitě také dokončil teologická studia (1883 byl vysvěcen na kněze).

V roce 1884 se stal kaplanem u sv. Jakuba v Jihlavě; založil zde chrámový sbor a podílel se na úpravě českého Katolického kancionálu Tomáše Bečáka. (To byl výrazný vlastenecký počín v době, kdy se v Jihlavě používala téměř výhradně němčina.) Od roku 1900 působil opět na Strahově, kde byl novicmistrem a ředitelem kůru (skládal především moteta na latinské, ale i na české texty). Od podzimu 1908 do konce srpna 1909 byl administrátorem na strahovské faře, potom působil jako děkan v Milevsku, od konce roku 1914 působil znovu v Jihlavě, tentokrát jako městský farář u sv. Jakuba. V listopadu 1919 byl povolán na strahovský klášterní statek v Hradištku, kde se stal inspektorem statku a duchovním správcem při zámecké kapli. Žil zde později i na odpočinku a zde také v roce 1937 zemřel. Od roku 1922 byl členem katolické Družiny literární a umělecké, byl básníkem z okruhu katolické moderny a skladatelem chrámové hudby. Svá literární díla publikoval pod pseudonymem, k němuž použil své jméno křestní a překlad příjmení: František Kyselý.²¹⁹

V katolické literární tvorbě se odrazily proměny novodobé katolické poezie podnětené hnutím Katolické modemy. V jejím duchu P. Bruno naplňoval předpoklad kněze - básníka nového typu, jenž ve svém uměleckém směřování překračuje omezující církevně dogmatickou tendenci a usiluje o autonomní básnické vyjádření. Tuto cestu k nové kvalitě zachycuje jeho lyrika, zaujatá otázkou víry a vztahu k Bohu a soustřeďující se na motivy eucharistické, mariánské a mystické, v níž autorův subjekt, nositel básnického vidění, je korigován vědomím kněžského povolání a poslání (*Akordy -1903*). Snaha o básnické ztvárnění katolického postoje ke světu se odráží i v cyklu legend o Kristu, Panně Marii a svatých *Z říše světla* a ve sbírce mariánských legend

²¹⁹ Srov. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce II. díl K-L*. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0469-6, s. 1109.

Matka Boží. Legendy cyrilometodějské a norbertinské, jimiž se Kyselý zabýval celý život, se spolu s lyrickou sbírkou *Co zbylo na poli* zachovaly v pozůstalosti.²²⁰

5.4 Isidor Bohdan Zahradník

Narodil se 25. června 1864 v Hostašově na Čáslavsku v rodině panského zahradníka. Zbožnost prostředí, ve kterém vyrůstal, lze také odvodit ze jmen obou Zahradníkových chlapců, neboť první z obou bratří se jmenoval Bohdan a druhý Bohumil a oba se stali kněžími. (Oba později také opustili kněžství i katolickou církev.) Po základní škole navštěvoval Bohdan v letech 1875-1883 gymnasium v tehdejší Německém Brodě, a to s výborným prospěchem. Jeho náboženskou orientaci a dějepisné zaměření ovlivnili jeho tamní premonstrátské profesori ze želivské kanonie. Do řádu premonstrátů na Strahově vstoupil 14. října 1883 (obláčka). O rok později složil jednoduché sliby, přičemž přijal řádové jméno Isidor. Pražskou bohosloveckou fakultu studoval v letech 1884-1888. Slavné sliby složil 29. dubna 1888, vysvěcen byl 5. července a primici sloužil 15. července téhož roku. V říjnu se pak stal kaplanem v Rochlicích u Liberce. Za dobu svého tamního krátkého pobytu si natolik oblíbil zdejšího děkana Václava Kretschmera, že mu roku 1893 věnoval svou první tištěnou sbírku kázání. V tamějším německém prostředí se rovněž zdokonalil v němčině a stal se vyhledávaným kazatelem, protože se naplno projevil jeho řečnický talent.²²¹

5.4.1 Jihlava

Od 1. srpna 1890 byl strahovským opatem Starým jmenován kooperátorem u sv. Ignáce v Jihlavě a od 1. září 1895 za kaplana u sv. Jakuba tamtéž. Jako český vlastenec se v období zostřeného nacionalistického boje o jazykové zákony v tehdejší ryze německém jihlavském prostředí necítil příliš dobře. Musel zde

²²⁰ Srov. *Lexikon české literatury*, s. 1110.

²²¹ Srov. HLINOMAZ, M. *PhDr. Theodor Zahradník*. In *Bibliotheca Strahoviensis* 2. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1996. ISBN neuvedeno, s. 101.

čelit, sám český vlastenec, tvrdému německému šovinismu, což se neobešlo ani bez fyzického napadení ze strany radikálních německých nacionalistů. Po dobu svého jihlavského působení úspěšně duchovně pečoval o české obyvatelstvo v této německé národnostní enklávě. Svědčí o tom též jeho členství v tamních českých spolcích, jako byly Katolický dům, místní odbor Ústřední matice školské nebo Jihlavská beseda. Rovněž byl vyhledávaným pro svá kázání a přednášky. Moravská národní strana katolická mu nabídla poslaneckou kandidaturu do říšské rady, z toho však sešlo pro nesouhlas opata Starého. Svému tehdejšímu jihlavskému nadřízenému, faráři u sv. Jakuba Janu Nepomuku Králíkovi, připsal svou druhou sbírku postních kázání.²²² 20. října 1897 se stal redaktorem olomouckého homiletického čtvrtletníku *Kazatel*. Do jihlavského období spadají také počátky jeho literární činnosti v oboru homiletiky a teologie, zabýval se i českými dějinami. Podle bibliografie A.Podlahy vydal tiskem (do roku 1912) přibližně sedmdesát kázání na nejrůznější témata a období církevního roku. Přibližně polovina z nich spadá do doby jeho působení v Jihlavě.²²³ Přestože nestudoval na filosofické fakultě, dosáhl promoci dne 3. listopadu 1897 doktorátu filosofie a na základě v červnu vykonané rigorosní zkoušky z historie a latiny, vedlejšího rigorosa z filosofie dne 30. října 1898. V období počátku působení P. Zahradníka v Jihlavě byl farářem Čech Jan Nepomuk Králík (farářoval u sv. Jakuba v letech 1855-1897). Hlavní konflikty a problémy začaly, až když se stal farářem Němec Alexander Beckert,²²⁴ který měl svatojakubskou farnost svěřenou v letech 1897-1914.

5.4.2 Strahovská knihovna a Hradištko

Dne 15. března roku 1899 byl P. Zahradník odvolán na Strahov a v květnu téhož roku stal strahovským knihovníkem. Jeho knihovnickou činnost dosvědčují knihovní soupisy v rukopisném fondu Strahovské knihovny, dále jím připevněné nálepky se signaturami a na předešlých prvotisků obsáhlé vlastnoruční příписy.

²²² Srov. HLINOMAZ, M. *PhDr. Theodor Zahradník*, s. 102.

²²³ Srov. PODLAHA, A. *Bibliografie české katolické literatury*, s. 2288.

²²⁴ Srov. MZA Brno - SOKA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 33A, list 28.

Zahradník se ve své době stal uznávaným odborníkem na prvotisky. Pořídil jejich první soupis na Strahově a napsal o nich několik zasvěcených studií, čímž se zařadil k výrazným osobnostem mezi strahovskými knihovníky. Zdá se však, že kariéra knihovníka jeho společenské a politické ambice, zvláště po volbě Metoda Zavorala opatem P. Zahradníka neuspokojovala. V březnu 1906 byl jmenován hospodářským inspektorem na významném strahovském statku v Hradištku nad Sázavou. Po sporech s arcibiskupem a opatem Zavoralem se mu v roce 1907 otevřela zpočátku úspěšná politická kariéra říšského poslance.²²⁵

5.4.3 Politická kariéra

V této funkci se v říšské sněmovně proslavil jako plamenný a neohrožený národovecký řečník, který hájil práva českého a slovenského národa. Získal si zde pověst skutečného tribuna lidu. Jeho postoje se vymykaly tehdejšímu loajálnímu postoji katolické církve k mocnářství jak svou nacionální podstatou, tak tendencí k osamostatnění českých zemí. Na důstojnosti mu přidával impozantní fyzický zjev doplněný bílým premonstrátským oděním. Byl vyloučen ze strany, ale jeho poslanecký mandát mu zůstal až do roku 1917, kdy se ho vzdal. To vzbudilo mezi voličstvem bouři odporu, o čemž svědčí množství písemných protestů v jeho pozůstalosti. Následkem toho v Říšské radě setrval až do 9. října 1918, kdy v památné řeči prohlásil jménem Českého svazu, že česká delegace s Vídní domluvila a odchází.²²⁶

Závažná byla rovněž jeho činnost při převratu 28. října 1918, kdy byl ve středu dění a odvážně řečnil za osvobození republiky na ulicích, např. u sochy sv. Václava, což dokládají dobové fotografie. Díky výše jmenovaným nesporným zásluhám se po vzniku ČSR stal členem revolučního Národního shromáždění a Národní rady československé. 14. listopadu 1918 byl jmenován ministrem železnic, kterýžto strategický resort vedl přes veškerou dobovou kritiku úspěšně

²²⁵ Srov. HLINOMAZ, M. *PhDr. Theodor Zahradník*, s. 102.

²²⁶ Tamtéž, s. 103

do 9. července 1919. Jako představitel vlády vítal v prosinci na hranicích presidenta Masaryka.²²⁷

5.4.4 Závěr života

Dne 14. listopadu 1919 jej ministerská rada jmenovala předsedou Státního obilního ústavu. V té době dozrávala jeho osobní krize k zásadnímu rozhodnutí: 23. 12. 1919 vystoupil z řádu premonstrátů. Zahradník se tak stal vedle svého bratra, spisovatele Bohumila Zahradníka-Brodského, (kněze, který rovněž vystoupil z katolické církve) jedním ze zakladatelů Národní církve československé.

V období od 10. května 1920 do 8. listopadu 1921 Zahradník působil jako mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr Československé republiky při rakouské sekci reparační komise ve Vídni. V dalších letech byl však hlavně díky osobní zaujatosti tehdejšího ministra zahraničí Dr. Edvarda Beneše dočasně pensionován. Tehdy se oženil s Helenou Kraemerovou, s níž měl roku 1923 dceru Helenu. Dne 16. ledna 1925 se stal ředitelem Hypoteční banky. Téhož roku přestoupil do pravoslavné církve a počátkem roku 1926 byl zvolen předsedou České náboženské obce pravoslavné v Praze. (K této další konverzi jej vedl jeho konzervativní postoj, který zastával spolu se svým bratrem Bohumilem proti reformně laděnému Dr. Karlu Farskému. Jelikož do řad katolické církve pro něj již nebylo návratu, byla pro něj nejpříjemnější pravoslavná církev.) Ve funkci ředitele banky se však již nestačil prosadit, neboť dne 19. února 1926 zemřel.²²⁸

Zahradníkův pohřeb byl slavný, s účastí mnoha osobností, ulice lemovaly zástupy lidu. Církevní obřady vykonal pravoslavný biskup Gorazd Pavlík. Pohřbu se zúčastnil i strahovský opat Metod Zavoral, což mu bylo později církevními představiteli vytýkáno. Za vládu ČSR promluvil ministr železnic Bechyně. Poslanec Staněk vzpomenu Zahradníkových politických zásluh o český národ

²²⁷ Srov. HLINOMAZ, M. *PhDr. Theodor Zahradník*, s. 103.

²²⁸ Tamtéž, s. 104.

a vznik samostatného státu a rozloučil se s ním jménem Československé republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu.

K charakteristice Zahradníkovy osobnosti je možno říci, že se jednalo nepochybně o člověka univerzálně schopného a vzdělaného. Svou erudicí se zasloužil o české knihovnictví i Strahovskou knihovnu. Nemalé zásluhy měl za svého poslaneckého působení a politické činnosti, zvláště v období vzniku ČSR a těsně po něm, přičemž projevil značnou dávku osobní odvahy. Také v řadách strahovských premonstrátů patřil k výrazným, i když velmi rozporuplným zjevům. Neslynul ovšem žádnou přehnanou skromností a byl spíše sebevědomou osobností, která zastávala dobové titulománii odpovídající zásadu "každému, co jeho jest". Jako diskutabilní se jeví jeho ideologická nestálost a z toho pramenící stranická nezakotvenost. Je však třeba si uvědomit, že přes svůj rozchod s premonstrátským řádem a katolickou církví se nestal ateistou.²²⁹

Životní osudy Bohdana Zahradníka jistě ovlivňoval i Bohumil Zahradník Brodský (1862-1939), katolický kněz a rodný bratr Bohdana (Isidora), který je známý svým okázalým rozchodem s církví a svou účastí na založení Církve československé. Mimo to se stal také ve své době proslulým spisovatelem. Počáteční sociální romány se v průběhu let posouvají do žánru románu salónního. (V jeho románech přibývalo vášní, zlomených srdcí, demonstračních sebevražď a šťastných konců. Přivedly Brodskému statisícovou čtenářskou obec.)²³⁰

Podle dostupných informací rodina, ze které oba bratři pocházeli, jistě patřila mezi česky angažované. Dá se tak usuzovat i z toho, že studovali na gymnasiu v Německém Brodě, kde se vyučovalo česky. Jejich česká výchova mimo jiné předznamenala výrazný nacionální postoj.

Rok před smrtí poskytl Dr. Zahradník Jihlavským listům interviu, ve kterém vzpomíná na své vlastenecké působení v Jihlavě, na působení českých

²²⁹ Srov. HLINOMAZ, M. *PhDr. Theodor Zahradník*, s. 105.

²³⁰ Srov. PUTNA, C. M. *Česká katolická literatura*, s. 193.

spolubratří (Zavoral a Siegel) i na to, že se jeho činnost v Jihlavě nelíbila a bylo mu vyhrožováno a že asi po 9 letech odešel na Strahov. Mluví o mnoha svých tehdejších činnostech, ale o náboženském působení nebo Katolickém spolku, který založil, se v článku nezmiňuje. V době poskytnutí rozhovoru nebyl knězem, ale ředitelem Hypoteční banky. Neodpustil si zmínku se o českých živnostnících, z nichž mnozí se hlásí k německé národnosti.²³¹

Další článek uveřejněný v Jihlavských lisech se týkal úmrtí Dr. Zahradníka. V článku je informace, že známý a u lidu oblíbený vůdce bývalé menšiny jihlavské, dnes generální ředitel Hypoteční banky Dr. Bohdan Zahradník zemřel náhle raněn srdeční mrtvicí dne 20. Tohoto měsíce ve Vídni, kde léčil chorobu svého jazyka. Dr. Zahradník byl příkladem neohroženého a přímého vlastence, který s našim poslancem Staňkem v rakouském parlamentě roku 1917 bezohledně dovedl projeviti pravé názory a tužby českého národa a jeho vůli zbaviti se pout rakouských. Práce v jihlavské menšině a útisk jihlavského češství, zanechal neklamně v jeho duši hlubokou stopu. Zesnulého vlastence, význačného politika a oblíbeného P. Isidora budou naši lidé v Jihlavě i okolí, kde vyučoval na obecných školách s pohnutou myslí vzpomínati.²³²

5.5 Bohuslav Stanislav Jarolímek

Narodil se 14. 11. 1900 v obci Vilín, farnost Chyšky u Milevska (okr. Tábor), a patří s mnoha dalšími k nejvýznamnějším členům premonstrátského řádu. Tento kněz, teolog, církevní a kulturní historik byl v letech 1939-1950 opatem Strahovského kláštera v Praze. Za nacistické okupace se účastnil domácího odboje. V roce 1950 byl zatčen a obžalován (jako mnoho jiných představitelů katolické církve) a ve vykonstruovaném procesu v prosinci 1950 odsouzen ke 20 letům žaláře. Záhy po vynesení rozsudku zemřel v pankrácké věznici na následky týrání.

²³¹ Srov. Jihlavské listy č. 21 z 18. dubna 1925 – článek: Jihlava ve vzpomínkách starého nár. pracovníka.

²³² Srov. Jihlavské listy č. 9 z 27. února 1926 – článek: Dr. Boh. Zahradník.

5.5.1 Životní cesta

Pocházel z tradičně katolického kraje, po maturitě vstoupil do řádu premonstrátů. Studoval na teologické fakultě v Praze v době velkých odpadů od církve (1921-1923). Odjel studovat do Říma a tam studium zakončil v červnu 1926 promocí na doktora teologie. Osvoji si dobře znalost italštiny, francouzštiny a částečnou znalost němčiny a angličtiny.²³³

Když se v létě roku 1926 vrátil na Strahov, nebyl ještě knězem. Měl nejprve vykonat vojenskou službu. Ze zdravotních důvodů jí ale byl zproštěn. Dne 30. listopadu 1926 byl vysvěcen na kněze a 8. prosince oslavil v chyšeckém kostele svou primici. Ihned po ní byl poslán za kaplana do Radonic nad Ohří. Mladý kněz se stal pomocníkem nemocného faráře Bedřicha Košaře, kterého dochoval ke smrti (1927). Znal zbožný venkov svého rodiště, teď poznával jiné české vesnice.²³⁴ (Celý kraj byl postižen hromadným odpadem od církve.)

5.5.2 Jarolímково působení v Jihlavě

Po roce byl radonický kaplan poslán do Jihlavy, kde působil od r. 1927 do r. 1933. Byla to veliká městská farnost s německými a českými věřícími. Mnoho z nich žilo tradiční zbožností. Farnost měla řadu přifařených vesnic v Čechách i na Moravě, s vyučováním náboženství na mnoha městských a vesnických školách a duchovní správu velké zemské nemocnice, vojenské posádky a věznice. Byla zde početná komunita strahovských kněží: farář Christian Honsig (+ 1945, zastřelen při převratu) a sedm kaplanů. Samozřejmostí Jihlavy byla dvojjazyčnost, se kterou se čeští kaplani – (jen farář a jeden kaplan byli Němci) - ne vždy snadno vyrovnávali. Nešlo jen o problém řeči, ale o rostoucí národní antagonismus, i když doba ovlivněná hitlerismem měla teprve přijít. Jednota katolické víry a příslušnost k Církvi zatím existovaly, ale české a německé musely být nejen školy, ale i mše svaté, pobožnosti, náboženské pouti.

²³³ Srov. ŘEHÁK, T. *Bohuslav Stanislav Jarolímek Opat strahovského kláštera*. Praha:, Premonstrátský klášter Strahov, 1991. ISBN neuvedeno, s. 3-6.

²³⁴ Tamtéž, s. 7.

Jednota strahovských kněží byla jasná, ale málokdy se jim podařilo dát německé a české katolíky dohromady, jako např. při jihlavském eucharistickém kongresu roku 1928.²³⁵

Jarolímek jako horlivý kněz se s nadšením vrhl do práce, které bylo tak mnoho, že někdy až zmáhala. Mše svaté, kázání, zpovídání, školy, nemocnice, věznice, křty, oddavky, zaopatřování, pohřby. Jak často tehdejší matriky uvádějí jeho jméno! Pamětníci mluvili o jeho vpravdě bratrském soužití se spolubratry, o jeho práci ve školách a v ženské mariánské družině, o tom, jak byl oblíben pro své umění jednat s lidmi. Byl Čech a většina jeho kněžské práce patřila českým věřícím. Německy znal a i německým věřícím sloužil k jejich spokojenosti.

Památkou na Jarolímekovo působení v jihlavské farnosti sv. Jakuba je nový kostel v přífařené obci Malý Beranov. Tamní rodina Kodetů učinila slib, že postaví kapličku Božského Srdce, jestliže se vrátí jeden její člen, od války nezvěstný. Vrátil se z Ruska až roku 1923 a kaplička byla postavena v roce 1928 ve výklenku zdi před domem Kodetů. Byly u ní konány červnové pobožnosti a úcty a účasti věřících použil kaplan Jarolímek k založení Jednoty pro postavení kostela s tím, že *"jeden kněz se snadněji dostane v neděli na mši svatou z Jihlavy do Beranova než stovky věřících za každého počasí 6 km z Beranova do Jihlavy"*. Mezi zápisy knihy s katechezemi v okolních obcích je u dne 6. června 1937 v názvu promluvy poznamenáno téma: Význam slavnosti kladení základního kamene pro kostel Božského Srdce Páně, kazatel: Sales Šírek.²³⁶ Během dvou let byl kostel v Malém Beranově postaven a posvěcen byl roku 1939 P. Jarolímekem už jako opatem - koadjutorem.²³⁷

²³⁵ Srov. ŘEHÁK, T. *Bohuslav Stanislav Jarolímek, Opat strahovského kláštera*, s. 7.

²³⁶ Srov. MZA Brno - SOkA Jihlava, ŘKFÚ u sv. Jakuba v Jihlavě, FA, inv.č. 164, s. 25.

²³⁷ Srov. ŘEHÁK, T. *Bohuslav Stanislav Jarolímek, Opat strahovského kláštera*, s. 8.

5.5.3 Zpět na Strahově

V roce 1933 byl jihlavský kaplan Jarolímek zavolán zpět na Strahov a byly mu tam svěřeny dvě náročné úlohy: opatského sekretáře a magistra kleriků. Byl šťasten, že může být na Strahově, věnovat se liturgii a chórové modlitbě. Uložené funkce ale byly náročné na čas a zvláště na umění jednat s lidmi. Třiatřicetiletý kněz to věděl a byl rozhodnut věrně dostát úkolu. Přece však zavzpomínal: „*V Jihlavě bylo mnoho práce, ale dala se zvládat, se spolubratry a s věřícími nebylo tak těžké dobře vycházet. Na Strahově by měl mít den 48 hodin, abych vše včas a dobře vykonal a zbylo mi trochu času na soukromí; já věru po tomto místě netoužil, přijal jsem je z poslušnosti.*“²³⁸

Ve funkci sekretáře opata Zavorala udržoval rozsáhlé domácí a mezinárodní styky náboženské, kulturní a politické. Pomáhala mu v tom znalost cizích řečí, ve kterých se dále zdokonaloval. Soukromě studoval rumunštinu a v odhadu budoucnosti si přibral ruštinu. Poznal i dlouhou řadu vynikajících domácích osobností ze všech oborů. Znalost poměrů a známost s lidmi mu pomáhala být opatovi platným pomocníkem a s postupem doby spolupracovníkem. Opat Zavoral v době po zničení republiky za tzv. protektorátu prozíravě vybral P. Jarolímka za svého nástupce.²³⁹ Málokdo ze spolubratří by nastávající těžké doby zvládl tak jako on.

²³⁸ ŘEHÁK, T. *Bohuslav Stanislav Jarolímek, Opat strahovského kláštera*, s. 8.

²³⁹ Srov. Tamtéž, s. 7-8.

Závěr

Po zpracování mnoha materiálů týkajících se uvedeného období je zřejmé, že život české menšiny v jihlavské farnosti svatého Jakuba a v jejím přilehlém okolí výrazně formovali kněží premonstrátského řádu, v počátcích národního uvědomování i v průběhu bouřlivých let válečných, poválečných, v období první republiky a nakonec i v době německé okupace. Ta měla v převážně německém městě jiný charakter než na českém území a kněží přispěli pokud možno ke zmírnění konfliktů, i když se samozřejmě všechno nepodařilo zachránit. Složitost situace obyvatel Jihlavy vyplývá i z faktu, že zatímco v době první republiky byl poměr obou národností 2/3 Čechů a 1/3 Němců, změnil se v průběhu války na 2/3 Němců a 1/3 Čechů. Bylo to způsobeno hlavně tím, že řada Jihlavanů neměla jednoznačně vyhraněnou národnost a část z těch, kteří se dosud počítali k české národnosti, se přihlásila k Němcům.

Řeholníci, působící v Jihlavě byli konfrontováni s národnostní otázkou a s nacionálními rozpory v plné míře přičemž museli sloužit duchovním potřebám věřících obou národností. V každém případě se zasloužili o národní uvědomění české části obyvatelstva, která pocházela z nižších společenských vrstev. Ostatně ovlivňovali se navzájem, jak ukazují životní osudy vybraných osobností řádu, jako byli pozdější opati řádu Zavoral a Jarolímek i kontroverzní Zahradník.

Pro mě osobně byla práce velkým přínosem. Mnoho faktů z nedávných dějin jsem si vůbec neuvědomovala, protože jsem je dosud buď nevěděla nebo jsem je nedomýšlela v souvislostech. Objev obtíží pastorače v období první republiky i před ní mě docela zaskočil. Jak by mohla být naše společnost křesťanská, když už před sto lety bylo téma kázání o nápravě výchovy od křesťanských matek a o opravdovém přijímání svátostí. Možná by tato práce mohla být i drobným přínosem pro uvědomování si požadavků našich bývalých německých spoluobyvatel, kterým náleží alespoň morální odškodnění. K tomuto stanovisku pomohly nově získané poznatky o historickém vývoji i skutečnosti o odsunu jihlavských Němců, které jsem se při této příležitosti dozvěděla.

Seznam zkratk

MZA	Moravský zemský archiv
FA	farní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
ŘKFÚ	Římsko-katolický farní úřad

Prameny a literatura

Prameny netištěné

Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava, fond Římsko-katolický farní úřad u sv. Jakuba v Jihlavě, Farní archiv.

Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Jihlava fond Spolky.

Prameny tištěné

Jihlavské listy, ročník 1925, 1926, 1928, 1932, 1935.

Použitá literatura

BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960 Svazek 11*. Ostrava: Profil, 1988. ISBN 48-017-88.

BAUER, F., GLASSL, H., HÄRTEL, H. aj. *Tisíc let česko-německých vztahů: Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*. 2. rozšíř. vyd. Praha: Panevropa, 1995. ISBN 80-85846-03-9.

BUBEN, M. M. *Encyklopedie řádů a kongregací v Českých zemích II.díl/I svazek: Řeholní kanovníci*. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-086-1.

ČÁP, Z. *Dějiny jihlavské farnosti do první poloviny XX. století*. České Budějovice, 2005. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce M. Weis.

FRIED, J. *Česká kaple a čeští kazatelé v Jihlavě*, Archivní výtisk 1927. ISBN neuvedeno.

CHAROUZ, J. Z. K počátkům Jihlavy z pohledu církevních dějin. In *Jihlavský archivní občasník I .2003-04*. Brno: Moravský zemský archiv v Brně - Státní okresní archiv Jihlava, 2005, s. 29-39. ISBN 80-86931-11-0.

HLINOMAZ, M. *PhDr. Theodor Zahradník*. In *Bibliotheca Strahoviensis 2*. Praha: Klášter premonstrátů na Strahově, 1996. ISBN nevedeno.

HOFFMANN, F. *Z počátků průmyslu a dělnického hnutí na Jihlavsku*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1955. ISBN nevedeno.

JAROŠ, Z. *Jihlava v datech: Historický kalendář města Jihlavy*. Jihlava: Astera G, 1999. ISBN 80-901312-4-7.

KOSMÁK, V. *Kukátko z kukátek*. Třebíč: Rybníček Drahomír, 1998. ISBN nevedeno.

KŘESADLO, K. *Kapitoly z historie Jihlavy*. Jihlava: Novina, 1992. ISBN nevedeno.

KŘESADLO, K. *Města ČSSR-Jihlava*: Pressfoto, 1986. ISBN nevedeno.

KUČA, K. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku II.díl: H-Kole*. První vydání, Praha: Libri, 1997 ISBN 80-85983-14-1.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce II.díl, K-L. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0469-6.

Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce III.díl, M-Ř. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0708-3.

MED, O. *Svatojakubské anály*. strojopis rok vydání 1964.

PÁTEK, A. J. *Vlastivěda moravská II Místopis. Jihlavský okres*. Brno: Musejní spolek, 1901. ISBN nevedeno.

PECKA, D. *Starý profesor vzpomíná – vlastní životopis*. Praha: ZVON, 1996. ISBN 80-7113-183-0.

PODLAHA, A. *Bibliografie české katolické literatury náboženské od roku 1828 až do konce roku 1913, část první*. Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, 1912. ISBN nevedeno.

Před Bohem se sejdemé. P .Christian Heinrich Johann Honsig O.Praem, farář u sv. Jakuba v Jihlavě. Strojopis v soukromém majetku.

PUTNA, C. M. *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918.* Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-059-6.

ŘEHÁK, T. *Bohuslav Stanislav Jarolímek Opat strahovského kláštera.* Praha:, Premonstrátský klášter Strahov, 1991. ISBN neuvedeno.

SVOBODOVÁ, J. Slavnosti a oslavy v Jihlavě v období první Československé republiky. In *Jihlavský archivní občasník I .2003-04.* Brno: Moravský zemský archiv v Brně-Státní okresní archiv Jihlava, 2005, s.155-193. ISBN 80-86931-11-0.

ŠIMKA, A. *První světová válka a Jihlavsko.* Jihlava: Okresní archiv v Jihlavě, 1964. ISBN neuvedeno.

ŠTELZIG, J. Demografický a politický vývoj jihlavského obyvatelstva mezi lety 1910 a 1921 na pozadí dvojího sčítání lidu. In *Jihlavský archivní občasník I .2003-04.* Brno: Moravský zemský archiv v Brně - Státní okresní archiv Jihlava, 2005, s. 113-153. ISBN 80-86931-11-0.

ZAVORAL,M. *Duchovní řeči na všechny neděle a svátky roku církevního.* Praha: Cyrillo-Methodějská knihtiskárna, 1902. ISBN neuvedeno.

ZAVORAL,M. *Vírou ku štěstí.* Praha: Cyrillo-Methodějské knihkupectví Gustav Franci, [po roce 1913], ISBN neuvedeno.

ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, X. Doba československého katolicismu, 1.část.* Olomouc: CM bohoslovecká fakulta v Praze 1972. ISBN neuvedeno.

ZLÁMAL, B. *Příručka českých církevních dějin, IX . Doba probuzeného katolicismu.* Olomouc: CM bohoslovecká fakulta v Praze 1970. ISBN neuvedeno.

STANOVY Spolku katolických mužův a jinochů pod ochranou sv. Josefa v Jihlavě. Brno: Benedikt.knihtiskárna, 1903 (Moravský zemský archiv v Brně-Státní okresní archiv Jihlava, knihovna, A1491

ABSTRAKT

KRČÁLOVÁ, L. *Jihlavští premonstráti a náboženský a národní život ve městě v 19. století*. České Budějovice 2008. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra církevních dějin a patristiky. Vedoucí práce M. Weis.

Klíčové pojmy: katolíci české a německé národnosti, národnostní vývoj, pastorační působení, náboženský život

Práce se zabývá německo-českými vztahy v převážně německé Jihlavě a postupným národním uvědomováním české menšiny v daném období. Její náboženský a společenský život byl úzce spjat s katolickou církví. Popisovanou hlavní pastorační službu pro Čechy poskytovala farnost svatého Jakuba, spravovaná strahovskými premonstráty. Kulturní a náboženský život byl ve sledovaném období propojen, proto je v práci zařazena informace o tehdejší školské, a protože se v průběhu let poměr národností měnil, je uveden i demografický vývoj obyvatelstva. Hlavním obsahem práce jsou formy pastorační a projevy náboženského života úzce spjatého s životem národním. Ani v tehdejší době neměla katolická církev ve společnosti tak jednoduchou úlohu, jak by se mohlo na první pohled zdát.

ABSTRACT

KRČÁLOVÁ, L. The Premonstratensians in Jihlava and the Religious and National Life in the City in the 19th Century. České Budějovice 2008. Master's thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. The Faculty of Theology. Department of Patristics and Church History. Supervisor M. Weiss.

Keywords: Czech and German catholics, national development, pastoral activity, religious life

The thesis covers Czech-German relation in mainly German Jihlava and gradual national awareness of Czech minority in given time period. The religious and social life of this minority was closely linked with the Catholic Church. Main pastoral service for Czech people was provided by the St.Jacob's parish, administered by Premonstratensians from Strahov. Cultural and religious life was interconnected in observed period, therefore in the thesis there is information about education at that time included. And because the proportion between nationalities changed over the years, there is also information about the demographic development. The main subject of the thesis is the means of pastoration and the forms of religious life closely associated with the national life. Even at that time, the position of the Catholic Church was not as simple as it may seem at first sight.